ژیان لە نێوان ماناکردن و بێ مانایی دا.. نووسینی دڵشاد کاوانی

پرسیارە قورس و سەرەکییەکە ئەوەیە کە سادەترین پرسیارە لە ڕۆحی هەموو کەسێکدایە، لە بچووکترین منداڵەوە تا گەورەترین و ژیرترین مرۆڤ: پرسیارێکە کە لە ڕێگەی ئەزموونەوە فێری بووین، بەبێ وەڵامەکەی کەس ناتوانێت بژیێت. بەم شێوەیە سەرهەڵدەدات: "ئەوەی دوێنێ نەمکردووە لە دەستم ڕۆیشت، ئەوەی ئەمڕۆ دەیکەم ئەنجامەکەی چی بەسەر دێت و کەواتە سبەی چی دەکەم؟" لە هەموو ژیانمدا چی دێتە بەرهەم؟ بە واتایەکی تر پرسیارەکە ئەوەیە: "بۆچی بژیم و چ شتێکم بوێت و چی بە ژیانی خۆم بکەم؟" دواتر گریمانەیەک دەمانوەستێنێت: "ئایا ژیانم هیچ مانایەکی هەیە؟ بەهۆی ئەو مردنە حەتمییەی کە چاوەڕێم دەکات و لەناو نەچێت؟" ئەمانە و دەیان پرسیارتر ئامانجی بابەتەکەمانە.

گومانکردنی لیۆ تۆڵستۆی، لەژیانکردن بەناوی "سکاڵاکە".

لیۆ تۆڵستۆی کە پێشتر بە شاکارەکانی وەک "ئانا کارینینا" و "زیندووبوونەوە" بووبوو بە نووسەرێکی بەناوبانگی جیهانی، دوا قۆناغی ژیانی بۆ بیرکردنەوە لە مانای ژیان تەرخان دەکات. دواتر ڕەنگدانەوەکانی لە ژێر ناوی "سکاڵا" بڵاودەکرێنەوە. ئەوەندەی ئەمە سەرسام دەبین بە خۆڕاگریی ڕەنگدانەوەی بەرهەمەکە لەسەر ژیان، بە پرسیارە ڕیتۆریکییەی زۆربەی بێ وەڵامەکانیش سەرلێشێواو دەکات. ناتوانین خۆمان بپارێزین و نەپرسین، ژیان چ مانایەکی تری هەیە لەدەرەوەی چاودێری و ڕەنگدانەوە و خەیاڵی نووسەرێکی بەتوانا کە خۆی ئامادەکردووە بۆ تێگەیشتن لە مانای ناسکترین و نهێنیترین هەستەکانی ناو دڵی مرۆڤایەتی؟ چۆن دەکرێت لەوە تێبگەین کە نووسەرێک کە پەروەردەیەکی ئایینی قووڵ و هەستی قەشەیی وەک تۆڵستۆی هەبێت، گومانی لە مانای ژیانی خۆی لە سەردەمی زێڕیندا هەبووە؟ نەپرسین ژیان چییە؟

ژیان پراکتیکترین و گرنگترین و ڕاستوخۆترین ئەزموونە کە هەموو مرۆڤێک لە هەر خولەکێک و هەر چرکەیەکدا دەژی. بەڵام ئەستەمە وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە کە ژیان خۆی چییە؟ بتوانین دان بەوەدا بنێین کە قورسترین شت لە ژیاندا ژیان نییە، بەڵکو زانینی ئەوەیە بۆچی بژیت! ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە ژیان هێندە لە نزیکەوە

لەگەڵ هەموو بیرکردنەوە و کردار و بیرکردنەوەیەکماندا تێکەڵ بووە، کە ڕاهاتووین هەست بە بوونمان بکەین وەک خودی ژیانی سروشتی. وەک چۆن بیر لە هەموو وردەکارییەک ناکەینەوە، لانیکەم بیر لە ژیان دەکەینەوە وەک واقیعترین دەربڕینێکەی. بەڵام لە ژیاندا چرکەساتێک هەیە دەمان دەشکێت، دەمان پڕە لە خەم، کە لەناکاو جەستەمان بە نەخۆشییەکی سەختەوە دەبات، کە بە توندی ئازارمان دەدات، کاتێک هەواڵی مردنی لەناکاوی ئازیزێکمان دەبیسترێت، کاتێک بیر لە کارە بەکەتا و دووبارە و بێماناکانمان دەکەینەوە. بۆچی لەم جیهانەدا لەدایک بووین و بۆچی بە ئیرادە خودی بوونی خۆمان دەخەینە ژێر پرسیارەوە. چۆن دەژین، وامان لێدەکات بوەستین و بپرسین بۆچی بەو شێوەیە دەژین. ئەم جۆرە پرسیارکردنە لە کۆتاییدا دەبێتە شتێکی کنجکاو بە ئەوەی بزانین ئایا هیچ مانایەک لە ژیان هەیە یان نا. بەم شێوەیە ژیانێک کە پێشتر زۆر بیرمان لێ نەدەکردەوە، دەبێتە بەرچاومان و جارێکی دیکە دەست دەکەینەوە بە بیرکردنەوەیەکی جددی لێی. زۆر زوو، نزیکیی ژیان کە ڕۆژێک چێژمان لێ وەرگرتووە، هێواش هێواش دەست دەکات بە کاڵبوونەوە. ئەوەی پێشتر لەگەڵ هەر هەناسەیەکدا هەستی پێ کراوە جا بە ئاگاداری بێت یان بە نائاگایی، نامۆبوونی تەواوەتی خۆی ئاشکرا دەکات.

پێچەوانەیی ژیان و مردن

هەر پرسیارێک دەربارەی ژیان تەنها بەوەوە سنووردار نییە. ئەم جۆرە پرسیارانە نەک هەر لەسەر ئەوەی کە لە کوێوە هاتووە، بەڵکو لەسەر ئەوەی کە بەرەو کوێ دەڕوات. دەکرێت. هیچ بەرژەوەندییەک بە مرۆڤ لەوە بەهێزتر نەبێت بزانین ژیان لە کوێوە هاتووە و بەرەو کوێ دەڕوات. بەم مانایە پرسی ژیان کە لە کنجکاوی سەرکوت نەکراو لەدایک بووە، لەگەڵ خاڵە پێچەوانەکەیدا بەریەک دەکەوێت و خۆی بە مردن دەوەستێنێت. ژیان و مردن لە ناوەوە یەکتر سنووردار دەکەن. هەم پێچەوانەن و هەم وابەستەی یەکترن. بەم مانایە دەتوانین بگوترێت مەرگ بەبێ تێگەیشتن لە ژیان تێناگات، هەروەک چۆن ژیان بەبێ تێگەیشتن لە مردن تێناگات.

هەروەها ژیان و مردن دوو فۆڕمی جیاوازن لە بوون. لە کاتێکدا ژیان لە ئەزموونی ئێمەدا پرۆسەیەکی ڕاستەقینەیە، مردن لەودیوەوەیە و بێدەنگ و تاریک و نادیارە. لەوەش گرنگتر، مردن وەک هێزێکی هەڵنەهاتوو و وێرانکەر، ڕێکخستنی ژیان تێکدەدات- مرۆڤ دەکاتە پرسیار لە ماناکەی. ئەو کەسەی چێژ لە پەرستن و بەڵێنەکانی ژیان کە بەهەواڵێت بەکەتایی دەبینێت، باوەڕ ناکات کە ڕۆژێک ژیانی کۆتایی پێبێت. کاتیبوونی ئەم زانایە لە ئەگەرە بێکۆتاکان، ژیانێک

کە بێشوماری لەدایکبوون و گەشەکردن و بەدیهێنانی تێدایە، بە ئازارە. ئازار لە کۆتاییدا دەکوڵێت بۆ پرسیارێک، ئایا هیچ مانایەک لە ژیانێکدا هەیە، کە لە ئێستاوە قەدەری کۆتایی هاتبێت؟ ئەگەر ژیانی مر□ق – ه□رچەندە دڵخۆش بێت – بە مردنێکی هەڵنەهاتوو کۆتایی هات و ئەو کۆتاییە لە پێشەوەی دانرا – نەک تەنها لەسەر ئەوە، بەڵکو لەسەر پێشینەیی هەموو مرۆڤێک پێش ئەوەی تەنانەت لەدایک بێت، چی پێویستە بۆ ئەوەی بۆ ژیان بژیێت؟ وەک پاسکال گوتی: ئەگەر ئەو ژیانەی لە بێکۆتاییەکی نهێنیەوە دێت لە هەمان بێکۆتایی نهێنیدا بەرەکەتدار نەبێت، ئەوا ئەم ژیانە دەتوانێت مانای چی بێت؟

ژیان لە ڕوانگەی ئایینییەوە

لە ڕوانگەی ئایینیەوە وەڵامی ئەم پرسیارانە سادە و ڕوونە: خودا تاکە خاوەنی گەردوونە- ئەو گەردوون و هەموو شتێکی تێدا دروست کردووە. مرۆڤ لەلایەن خوداوە دروستکراوە؛ ژیانی بەندە بەوەوە و لە کۆتاییدا لە ڕێگەی مردنەوە بگەڕێتتەوە بۆ لای خودا. ئەمە یاسایەکی ئیلاهی ناسراوە- نەبوونی (دروستکردن)، ژیان و (ڕێکخستنی ئیلاهی)، مردن و (گەڕانەوە بۆ لای خودا). بەو پێیەی ژیان لە گەردوونی ئیلاهیدا لەلایەن خوداوە بە مەبەستێکی بەرز و سەرسوڕهێنەرێکی نەزانراو و زیرەکی□کی ناتەواو دروستکراوە. گەڕان بەدوای ماناکەیدا بێهودەیە- چونکە خودی خوڵقاندن دەرکەوتنی ئیرادەی دروستکەرە بە هەمان شێوەی دروستکردنی باشە و خراپە لەم جیهانەدا. دروستکردن باشە چونکە دروستکردن بریتییە لە درەوشانەوەی چاکەی خودایی بۆ ناو گەردوون. هەروەها دروستکردن ئیمانە بە خالق. ئەو باوەڕەیە کە خودا منداڵ□ی لەدایک نەبوو بەرەو ژیانی هەتاهەتایی دەبات لە دەرەوەی خراپە و گەندەڵی و گوناه و ئازار و ترس لە مردن.

ژیاننەکردنی خودای ژیان لە سیکۆلاردا

“خودا مردووە!” لە جیهانی سیکۆلاردا، وەک مەرگی خودای فریدیش نیچە و سارتەری بوونگەرایی، هیچ هۆکارێکی پێشوەختە دیاریکراو بۆ دروستکردن نییە. بۆ کەسێکی بێئایین لە جیهانێکی ئاوادا، لەدایکبوون چوونە ژوورەوەیەکی بەڕێکەوت و بێبەرامبەر و بێ ئیرادەیە بۆ ناو ئەم جیهانە. لەوەش گرنگتر، وەک چۆن هیچ هۆکارێک یان ئامانجێکی تایبەت بۆ بوونی ژیان نییە، هیچ هۆکارێک یان ئامانجێکی تایبەت بۆ ژیان نییە. بە مانایەکی ڕادیکاڵ، مرۆڤ تەنیا لەبەر ئەوەی لەدایک بووە، ناچارە بژی. تەنها بە پاڵنەری ئیرادەی

ژیانی دژی. ئەم ئیرادەیە بە ژیان کە دەیباتە پێشەوە، جیاوازی نییە لەو وزە بایەلۆژییەی کە ڕووەکێک بە زیندووی دەهێڵێتەوە. بە هەمان شێوە مردنیش هیچ مانایەکی نییە- چونکە بیری سیکۆلارستی ناتوانێت دوای مردن بەڵێنی هیچ شتێک بدات. مردن پێویستییەکە، کەس ناتوانێت لێی ڕزگاری بێت. هەروەها دوای مردن هیچ شتێک ڕوونادات. مرۆڤ بە هەمیشە دەگری و دەچێتە ناو هیچەوە. نەک هەر بەهەشت بەڵکو دۆزەخیش دانی پێدا نانێت، چونکە شوێنێک نییە ناوی بەهەشت یان دۆزەخ بێت. ئەوەی چاوەڕێی دەکات ئەو خاکە ڕەشەیە کە دەبێت بەپێی یاساکانی سروشت بیگۆڕێنێتەوە بە سەرەتایی خۆی.
ئەگەر ئەو بۆچوونەی سەرەوە قبوڵ بکرێت، ئەوە دەردەخات کە ژیانی مرۆڤ تەنها بەرهەمێکی بایەلۆژییە کە لە جووتبوونی بەڕێکەوتی دوو مرۆڤەوە سەرهەڵدەدات و لە پرۆسەی حەتمی مردندا کۆتایی دێت. ئەگەر وابێت جیاوازی ژیانی مرۆڤ و ژیانی ڕووەکێک کە پابەندە بە هەمان یاسا بایەلۆژییەکان، نامێنێت. چی پێویستی بەو گەورەییە هەیە لەو کاتەدا ئەگەر ئەو عەقڵەی کە پێگەیەکی بالاتر لە گەردووندا بە مرۆڤ دەبەخشێت و لە هەموو شتە ئۆرگانیک و نائۆرگانیکەکانی دیکە جیای دەکاتەوە، لە حەتمی مردنی ژیانی بترسێت؟ هەندێک لە بێئایینەکان پێیان وایە ژیان لە هیچەوە سەرچاوە دەگرێت، کە کەس ناتوانێت پێشبینی بکات. مردن کاڵبوونەوەی ژیانە کە کەس ناتوانێت ببینێت و نە بزانێت. بەم پێیە ژیان بریتییە لە کۆی خۆدەرخستنی هەموو ئەو شتانەی کە لە نێوان دوو نەبووندایە. کەواتە، لەم پرۆسەیەدا کە پێی دەوترێت ژیان لە نێوان ئەم دوو بوونەدا، مانای ژیانی مرۆڤ چییە، کە وەک هی ئەستێرەیەک وایە کە لە گەردوونی بێکۆتاییدا گیریخواردووە؟ چییە ژیان بەردەوام دەکات کە لە هیچەوە بە یەکێکی تر درێژ دەبێتەوە، لە بێکۆتاییەکەوە بە بێکۆتاییەکی تر؟
ئەگەر ژیان هیچ مانایەکی نەبێت، ئەوا پێویست بە خەمی ئەوە ناکات کە دوای مردن چی ڕوودەدات، چونکە ئەو کاتە مردن خۆی مانای خۆی لەدەست دەدات. ئەگەر دوای مردن هیچ شتێک ڕووی نەدات، ژیان دەبێتە ململانێیەکی بێهودە و بێمانا. لە ئەنجامدا ژیان کە لە نێوان دوو بێکۆتاییدا هەڵکەوتووە، دوو هیچی نەبوو، لە ڕاستیدا دەبێتە پرۆسەیەکی بێمانا لە نێوان دوو بێماناییدا.
بە پێچەوانەوە ئەگەر ژیان مانای هەبێت، ئەوا مردن مانای جیاوازی هەیە- تەنانەت ئەگەر ژیانی دوای مردنیش نەبێت. چونکە ژیانێکی مانادار نەک هەر شایەنی شەڕکردنە، بەڵکو شایەنی مردنە. ململانێ لە ژیانێکی بێ مانادا خۆی بێمانایە و ئەو مردنەی کە لە باوەشی دەگرێت لەوەش بێماناترە. لە ڕاستیدا مردن بەقەد ژیان بێمانایە.

ئەگەر ژیان بەهای هیچی نییە، ئەوا مردن هیچ بەهایەکی نییە.
کەواتە، بۆچی مرۆڤ دەژی؟ ژیان ئەزموونێکی ناوازەیە- بناغەی هەموو ئەزموونی مرۆڤە. ئەم ئەزموونە چەندە پێکهاتەی نەرێنی هەیە، ئەوەندەش پێکهاتەی ئەرێنی هەیە. واتە ئەزموونێکی هەندە دەوڵەمەندە کە خۆشی و خەمیشی هەیە؛ خەمگین و پێکەنیناوییە، خەویش هەیە؛ وەک چۆن یەکگرتن هەیە، جیابوونەوەش هەیە؛ وەک چاوەڕوان دەکرا، نائومێدییەکان هەن؛ وەک ڕاستە، سەرلێشێواویش هەیە؛ وەک چۆن جوانی هەیە، ناشیرینی هەیە؛ وەک چۆن دادپەروەری هەیە، نادادپەروەریش هەیە. واتە ژیان وەک خاوەنی پێکهاتەی دژبەیەک و جیانەکراوەیە، ئاماژەیە بە کۆ و یادەوەری و بەشداری داهاتووی هەموو شت و هەست و نەست و بیرەکان لە ژیانی ماددی مرۆڤەوە تا ژیانی ڕۆحی دەکات.
لە بنەڕەتدا، لایەنی تاریکی ژیان هەمیشە لایەنە گەشاوەی خۆی زاڵ دەکات- نەخۆشی، نەمەینەتییە، برسێتیی، بێ ماڵ و حاڵ، شەڕ، نائومێدی، سووکایەتیکردن، مردن هەمیشە کاریگەرییە حاشا هەڵنەگر و قورس و جەوهەرییەکانیان لەسەر لایەنی داهێنەرانەی ئەو دادەنێن. هەرچەندە لە ژیانیدا هەست بە خۆشی بکەیت، هەموو جۆرە نەخۆشییەک ئازارت دەدات؛ نادادپەروەری تا ئەو ڕادەیە بێزارت دەکات؛ مردن بە سیحرە نەخوازراوەکەی تیرۆرت دەکات. مرۆڤ دەبێ بەستوو دەبێت کاتێک بیر لەوە دەکاتەوە کە لە کۆتاییدا دەگەڕێت بۆ تۆپەکی ئەچم. مرۆڤ دەتوانێت چاوی لە چی تر بێت و هەوڵی بۆ بدات؟ بە پێنانی ئەم پرسیارە زیاتر، ئەو پرسیارە نائارامکەرەمان دەست دەکەوێت: ئەگەر ژیان ئەوەندە بە ئازارە و بە کارەسات کۆتایی دێت، بۆچی مرۆڤ دەبێ بژییەت؟ بۆچی خۆی ناکوژێت بە ئەوەی بە یەکجاری لەم مەینەتییە ڕزگاری بێت؟

خۆکوشتن بە ڕزگاربوون لە ژیان لای ئەلبێر کامۆ

ئەلبێر کامۆی فەیلەسووف پاڵێوراو بە خەڵاتی نۆبەلی ئەدەبی ساڵی ١٩٥٧، لە بەرهەمە فەلسەفییە سەرەکییەکەیدا، بە ناوی ئەفسانەی سیزیف، بە وردی ئەم پرسیارە دەکات: "تەنها یەک کێشەی فەلسەفی جددی هەیە و ئەویش خۆکوشتنە". حوکمدان لەسەر مانای ژیان پەیوەستە بە وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە جەوهەرییە، ئەگەر ژیان بێ مانا بێت، ئەوا هیچ سوودێکی نییە بەدواداچوون بۆ سروشتی واقیع، مەعریفە، یان ئەخلاق. ئەو پێی وایە دۆخی ئەمە هاوشێوەی ئەفسانەی یۆنانی کۆن و سیزیفە. تیایدا سیزویفس بەهۆی لووتبەرزی و فێڵبازییەکەیەوە سزا دەدرێت. سزاکەی سادە و بێمانا بوو- فەرمانی پێکرا بەردێکی قورس بخاتە سەر لوتکەی شاخێک. بەڵام کاتێک بەردەکە دەگەڕێتە سەرەوە تا

لوتکەی شاخەکە، بەردەکە دەخولێتەوە خوارەوە. جارێکی تر بەردەکە پاڵ دەنێتەوە سەرەوە؛ بەردەکە جارێکی تر دەخولێتەوە خوارەوە. بێ کۆتایی درێژە بەم کارە دەدات. زەحمەتەکانی بە تەواوی بێهودە و بێمانا و هەوڵی بێمانا و تەنانەت سزادەرانە دەردەکەون. لە ژیانێکی وادا خۆکوشتن وەک ڕێگەیەک بۆ ڕزگارکردنی خۆی لە ئازارەکان سەیر دەکرێت. بەڵام سیزویفس هەرگیز خۆی بەدەست شکستەوە نادات و بەردەوام بەردەکە بەرەو سەرەوە دەگێڕێت. کەم کەس هەیە کە کردەوەکەی بە قارەمانانە دەبینێت، ئینکاری ئەوە بکات کە خۆکوشتن کۆتایی و کاریگەرترین چارەسەرە بۆ بێمانایی ژیان. ئەو پێی وایە خۆکوشتن، بەهۆی بێمانایی ژیانەوە، هەڵهاتنە- واتە وازهێنان و وازنەهێنانە. بەڵکو مر□ق و□ک سیزیف دەبێت ڕووبەڕووی نیعمەت و بێمانایی ژیان ببێتەوە. باشترە بە دانپێدانانی ڕاستگۆیانە بە بێمانای ژیان بژیت لەوەی لێی ڕابکەیت و خۆت لە بێهودەیی ماندوو بکەیت. لە بەرامبەر ئازارەکانی ژیاندا، کامۆ وەک نیچە، پێی وایە مر□ق نا ب□ت پ□ی ب□□□ت "نا" بەڵکو "بەڵێ". بە وتەی ئەو، مر□ق د□بێت چالاکانە بەشداری ژیان بکات نەک بەرامبەری نەرێنی بێت. بۆ ئەمەش مر□ق د□بێت ڕۆحی بەرەنگاربوونەوە و سەرپێچی ه□ بێت. ئەمانەن مر□ق ب□ □است ڕادەگرن و ڕووی بەرەو پێشەوە دەهێڵنەوە. بەڵام بۆچی بڵێین بەڵێ بۆ ژیان؟ ئەگەر وا بڵێین چی وامان لێدەکات هەست بەو جۆرە بکەین؟

لەم ب□ب□تەدا لە ڕوانگەیەکی سیکۆلارستییەوە سەیری مانای ژیان دەکەین. یەکێک لە هۆکارەکانی ئەمەش بریتییە لە سەیرکردنی ئەو پ□ن□رە میتافیزیکییە بنەڕەتییەی کە بووت□ پ□ن□ری مر□ق ب□ ژیان لە ڕوانگەیەکی فەلسەفیەوە؛ یەکێکی تریان نزیکبوونەوە لە ژیان لە ڕووتترین و سەرەتاییترین و خامترین ئاستیدا، بە لێکۆڵینەوە لەوەی کە ژیان لە دەرەوەی چوارچێوەی ئایینی مانای چییە- ژیانێک کە خاڵی بێت لە هیچ نیعمەتێکی خودایی، ڕێنماییکردن و خەمخۆری. هەر لەو گرژییەدادایە- هەرچەندە تاریک و بێ تێگەیشتن- کە ئێمە چاوێکی نوێ دەکەینە سەر ئەوەی کە ژیان بەڕاستی مانادار دەکات.

ژیان چییە؟

ژیان پرۆسەیەکی کرددارە. لە ڕوانگەی بایۆلۆژییەوە، پرۆسەی بەدیهێنانی پۆتانسێلی (هێزی ناوەوە) خودی ماددیە. ژیان بەم مانایە ئاماژەیە بۆ سیستەمێکی بەرفراوانی دینامیکی (ئیکۆلۆژی) لە زیندەوەران- خانە، بەکتریا، ڕووەک، ئاژەڵ و مر□ق- ک□ خۆیان دەپارێزن، وەڵامی جیهانی دەرەوە دەدەنەوە، زاوزێ دەکەنەوە و لاواز دەبن و دەمرن. با نموونەی تۆوی گەنم لە خاکدا وەربگرین. بە

یارمەتی تیشکی خۆر و خاک و ئاو و بارودۆخی تر هەواش دەڕوێت و گەشە دەکات. لە کۆتاییدا گەنمەکە پێدەگات. یاسایەکە کە تۆوی گەنم پێدەگات و دەبێتە گەنم، بەڵام هەرگیز نابێتە گەنمەشامی یان کەتان. واتە پێگەیشتنی تۆوی گەنم بە گەنم پێشتر بە جینی گەنم دیاری کراوە. ئەمەش بەو مانایەیە کە تۆوی گەنم توانای پێگەیشتنی هەیە بە گەنم. گۆڕینی تۆوی گەنم بە گەنم، وەدیهێنانی ئەم توانایەیە.
تۆوی گەنم، جگە لە پێکهاتە کیمیاییەکانی تر، هێزێکی ناوەکی هەیە کە دەبێتە هۆی ئەوەی ببێتە گەنم. هەر ئەم دەسەڵاتەیە کە گەشەسەندنی دەباتە پێشەوە. ئەم هێزە ڕەنگە پێی بگوترێ هێزی ژیان. بێگومان ڕەنگە ئەم بۆچوونە لەلایەن زانایانەوە ڕەخنەی لێ بگیرێت. هێشتا دەبێت جەخت لەوە بکرێتەوە کە ئەگەر ڕێگە بە بوونی هێزێکی نەبینراو و نامەعنەوی لەو شێوەیە نەدەین، ناتوانین ڕوونی بکەینەوە کە بۆچی زیندەوەران ئەوەندە نائومێدی شەڕ دەکەن بۆ پاراستنی خۆیان. ئەمەش زۆرتر لە ژیانی ئاژەڵاندا بەدی دەکرێت، لەوانەش مرۆڤ. ماندووبوون و خەبات و خۆبەختکردنیان بۆ مانەوە، تەنیا دەرکەوتنی توانای بایۆلۆژی نییە. هەروەها تەنیا نوێنەرایەتی پرۆسەیەکی میکانیکی نییە بۆ زاراوەی کارتەزی یان ئەوە تەنها واقیعێکی بەرنامەسازی بەماوەیی نییە. بەڵکو ئەوە “هێزی ژیان”ە لە دڵی بوونەوەرە زیندووەکاندا کە بەرەو داهاتوو ئاراستەیان دەکات. ئەم هێزە ناوەکییە هێزی جەوهەری زیندەوەرانە بۆ پاراستنی خۆی. لە ڕووی تیۆریەوە خواستی خۆپاراستن لە زیندەوەراندا پێویستییەکە بە مانەوە. (من)١.
مرۆڤ ئەو بوونەوەرە ناوازەیەیە لە جیهاندا کە خۆپاراستنی جەوهەریترین بنەمایە. بەپێی تیۆری پەرەسەندن، مرۆڤ بەشدارە لە پرۆسەی پەرەسەندنی بێبەزەییدا. مرۆڤ چەندە لە دونیا تێبگات و بگۆڕێت و بە تایبەتمەندی زیرەکی دونیا بنیات بنێتەوە، بەڵام بەستەرەکە لە زنجیرەی پەرەسەندندا. وەک هەموو زیندەوەران دەبێت کار بکات بۆ مانەوە. بۆ ئەمەش پێویستە لەگەڵ هەلومەرجەکاندا بگونجێنین و بیانگۆڕین و لێیان تێپەڕێنین. بەم شێوەیە مرۆڤ وەک بوونەوەرێکی بایۆلۆژی دەبێت ملکەچی یاسا توند و چە□پ□□□کانی سروشت بێت.

مرۆڤ وەک پشیلەیەک

بەڵام یەکێک لە جیاوازییە جەوهەرییەکانی نێوان مرۆڤ و بوونەوەرەکانی تر ئەوەیە کە دەتوانێت پرسەکانی ژیان لە مێشکیدا ڕەنگ بداتەوە. بۆ نموونە پشیلە و کەسێک وەربگرین. هەردووکیان

بوونەوەرن کە دەبێت کاربکەن بۆ مانەوە. لەمەشدا توانا بایۆلۆژی و فیزیکییەکانیان بۆ بەردەوامبوون و پاراستن و بەردەوامکردنی خۆیان بەکاردەهێنن، بۆ وەستان کارلێک لەگەڵ جیهانی دەرەوەدا دەکەن. بەڵام ئەگەر هەوڵی پشیلە وەڵامێکی بایۆلۆژی بێت- گونجاندنێکی سروشتی- هەوڵی مرۆڤ بایۆلۆژی و فیزیکی و فیکرییە. پشیلە ناتوانێت بیر لەم پرسیارە بکاتەوە- ناتوانێت ببیستێت هەوڵی چی دەدات و بۆچی. بەڵام مرۆڤ دەتوانێت ببیستێت- لە مێشکی خۆیدا ڕەنگدانەوەی هەبێت. ئەم پرسیارە لە مێشکی خۆیدا لە ڕێگەی خەیاڵەوە لە فۆرمێکی ڕەمزی و دەروونیدا دەگێڕێتەوە. بیری لێدەکاتەوە.

پرسیار لە ماناکەی بکە.

کێشەی جەوهەری ئەوەیە مرۆڤ دەتوانێت بیر لەوە بکاتەوە کە بۆچی پێداویستییە بایۆلۆژی و دەروونییە دووبارەبووەکانی تێر دەکات بە دووبارەکردنەوەی هەمان کردارەکان- بۆ نموونە کارکردن، خواردن، خەوتن، بەردەوام دووبارە دەکاتەوە، دەبێت خۆت لەگەڵ خۆتدا بگونجێنی بە پێویستییەکان. پلانێک بۆ چارەسەرکردنی دادەنێت و جێبەجێی دەکات. هەرچەندە ئەم دووبارەبوونەوەیە خولێکی بێمانایە کە مرۆڤ بیردەخاتەوە کە پێویستییە بایۆلۆژییەکانی هەیە کە زۆر جیاواز نییە لە پێداویستییەکانی ئاژەڵەکانی دیکە، بەڵام مرۆڤ لە ماناکەیدا سەری سوڕدەمێنێت. بەڵام پشیلە ئەم توانایەی نییە.
دەبێت بەڵێین پشیلە بە ئەوەی بتوانێت بژی و زاوزێ بکات، پێویستی بە بیستنی مانای ژیانی خۆی نییە. ئەمەش بەو مانایەیە کە پشیلە جگە لە توانا بایۆلۆژییە زگماکییەکانی و بارودۆخی گونجاو بۆ مانەوەی خۆی و نەوەکانی زیاتر هیچی تری ناوێت. ژیان لای ئەو بێنرخە، بەڵام ناتوانێت هەست بە بەهایەکی لەو شێوەیە بکات. بۆ ئەو گرنگ نییە ئەم ژیانە مانای هەبێت یان نا. گرنگ ئەوەیە کە بە مانەوەی هەرچەندە زاوزێکردنی گرنگە، بەڵام بۆ ئەو دەربڕینی پێویستییەکی ستەکاستییە.
بە پێچەوانەی پشیلە، مرۆڤ نەک هەر بە ژیان دەژیێت، بەڵکو پرسیاری لێدەکات. بەهایەکی بۆ دەدۆزێتەوە. مرۆڤ تەنها کەسێک نییە کە پاڵنەرە بایۆلۆژییەکان جێبەجێ دەکات و بەپێی یاساکانی سروشت کاردەکات، بەڵکو بە کۆمەڵایەتیشیان دەکات. بۆ نموونە خۆراکی سەرەتاییترین پێویستی مانەوە و هاوبەشە بە هەموو زیندەوەران. بۆ پشیلە خودی گەدە بەسە، بەڵام بە مرۆڤ نا. مرۆڤ دەتوانێت ڕێهەندێکی کۆمەڵایەتی پێبدات- جۆری خواردن، تام و ڕەنگی خواردنەکە، بەنەکە و لەگەڵ کێدا دەتوانێت خواردنەکە بە هەر شێوەیەک کە ئارەزووی بکات ڕێکی بخات. مرۆڤ بەدوای بەهایەکدا

دەگەڕێت بە خۆراکگرتن لە سادەترین چالاکییەکانی ژیانی هاوبەشی ئاژەڵانی دیکە، لە سێکسەوە تا ئاڵۆزترین فۆرم و ناوەڕۆکی هونەر و زانست و فەلسەفە. ئەمە تایبەتمەندی کۆمەڵایەتی ژیانە. تەنها ئەو ڕەفتارە سیستماتیکە نییە کە لە پرۆسەی گەیشتن بە پێداویستییە بایۆلۆژییەکانی زیندەوەرە زیندووەکاندا ڕوودەدات، بەڵکو پرۆسەی بەشداریکردنی هۆشیارانە لەم پرۆسەیەدا و تێگەیشتن لێی و گۆڕینی فیکرییە. لەوەش گرنگتر، پەیوەندی بە بنیاتنانی بەهاوە هەیە لەسەر بنەمای ئەوەی پرۆسەکە چییە، نەک تەنها ئەوەی کە چییە.

ژیان لە سوبژێکتیڤدا

هەروەها ژیان فەزای سوبژێکتیڤیەت،(٢) سیستەمێکی فراوانی پەیوەندییە ڕۆحییەکانە کە لە ئەزموونەکانی ڕابردوو و ئەزموونەکانی ئێستا و هیواکانی داهاتوو پێکهاتووە. چیرۆکی تاکەکی تێدایە. هەروەها چیرۆکی پێکهاتەیەک و وڵاتێک و تەنانەت هەموو مرۆڤایەتیش لەخۆدەگرێت. ئەم چیرۆکانە دووبارە و سێ بارە دەگێڕدرێنەوە. ئەوە یاریکردن و کاریگەری و هاتنە ناوەوەی ئەم پرۆسانەن کە ئەم یادەوەرییە کۆمەڵایەتییە، واقیعی مەعریفی و فەزای خەیاڵی ژیان دروست دەکەن. لەم فەزایەدا هەر کەسێک لە ڕێگەی گۆڕان و هەوڵی خۆیەوە هەوڵی تێرکردنی پێداویستییە بایۆلۆژی و کۆمەڵایەتییەکانی دەدات.

ئەم پرۆسانە ئەوە دەردەخەن کە ژیانی مرۆڤ پرۆسەیەکی سادەی بایۆلۆژی نییە- ئەوە تەنیا بەشێک نییە لە پرۆسەی بایۆلۆژی، بەڵکو پرۆسەیەکی فیکری ئاڵۆزە کە لێیەوە تێدەپەڕێت. تەنها پرۆسەی مانەوە نییە، بەڵکو چالاکییەکی هۆشیاری بەکۆمەڵەیە کە بانگ دەکرێت بە دەربڕینی توانای تەواوی مرۆڤ. تەنها شێوازێکی ژیان نییە کە فەرمانی پێکراوە بە گونجاندن لەگەڵ بارودۆخەکاندا، بەڵکو پرۆسەیەکی گۆڕانکاری چالاک و پلان بە داڕێژراوە. لە بنەڕەتتردا، پرۆسەیەکە بە پێدانی ڕەنگ و مانای مرۆڤ بە پرۆسەیەکی بایۆلۆژی کە لە کاتێکدا هەوڵی مانەوە دەدات بە بەهایەکی مرۆیی حسابی دەکات.

لە لایەکی ترەوە ژیان وەک بەرهەمی خولگەی بایۆلۆژییەکان هیچ مانایەکی ڕەسەنی نییە، بەڵکو مانایەک لەو هەوڵ و تێکۆشانەدا هەیە کە مرۆڤەکان دەیخەنە ناویەوە. هەر ئەم خەباتەیە کە پاڵیان پێدەنێت بە بنیاتنانی خێزانێک و ڕێکخستنی کۆمەڵگەیەک و بنیاتنانی دەوڵەت و بەدواداچوونی ئیمپراتۆریەتێک.

جگە لەوەش مانای ژیان، وەک خودی ژیان، ئەو ئامانجە نییە کە مرۆڤ بەدوایدا دەگەڕێت، بەڵکو دەرئەنجامی بەدواداچوونەکانیەتی. بەم پێیە مانای ژیان ئاماژەیە بە پرۆسەیەک کە بە جۆرێک لە جۆرەکان

لێی دابڕاوە، لەودیوبێت یان ئەودیوەوەبێت، بەڵکو مانای ژیان و ژیانی مرۆڤەکانە. لەم ڕوانگەیەوە ماناکەی بەقەد مانای ئەو هەوایە سادەیە کە بەمان هەناسە دەدەین- هەروەک چۆن هەوا لە ژیان جیا نابێتەوە، ژیان لە بوونمان جیا ناکرێتەوە. ژیان واتە بوون- مانای ژیان یەکەمجار بوونە. بوون خۆی مانایە.

ڕوانینی ئەرستۆ بۆ ژیانکردن

بە بڕوای ئەرستۆ مرۆڤ، وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی، بێناو و کوێرە و لە ئینکاری پرۆسەی بایۆلۆژی دووبارەبووەوەدایە. لەوەش زیاتر، هەر بەشێکی دەکاتە بەشێکی ناوازەی بوونەکەی- دەتوانێت لە ڕێگەی هونەرەوە بەرزی بکاتەوە و ئایدیالی بکات؛ ئەم جیهانبینییەی مرۆڤ دەتوانێت باوەڕی بە ئایین هەبێت، کە وەک پەیدانی ئامانج و بەها و ئاراستەیەکی ئەبەدی بۆ بوونی دونیای خۆی سەیر دەکرێت؛ لە ڕێگەی زانستەوە دەتوانیت بەدوای یاساکانی گەردووندا بگەڕێیت و وایان لێبکەیت لە پێداویستییەکانی خۆیەوە دەربچن؛ لە ڕێگەی پەروەردەوە دەتوانن زانستەکانیان لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر بگوازنەوە و بەردەوام خۆیان دەوڵەمەند بکەن؛ مرۆڤ لە ڕێگەی ئەخلاقەوە دەتوانێ ڕێکوپێکی عەقڵانیی بوونی خۆی لە فۆرمێکی چاکەکاریدا دابمەزرێنێت؛ بۆ هێنانی چڕترین هەستەکانی بە ناو فۆڕمی هونەری ئەبستراکت، جوانی بە مانای بارودۆخەکانی دەبەخشێت. بەڵام هەرچەندە هەوڵەکانی مرۆڤ لە پرۆسەی بایۆلۆژیدا چەندە خۆپەرستانە بن و بەدواداچوون بۆ بەهای ناوەکی چەندە بەردەوام و بە چەواشەکارانە بن، بەڵام ژیانی لە هەمان کاتدا بەردەوام هەست بە قورسایی ئەرکە بایۆلۆژییەکانی دەکات. مرۆڤی خاوەن شانازی و توانای وەها گەورە ناتوانێت لە هەمان کاتدا لە کاریگەریی سەرەتاییترین پاڵنەرە بایۆلۆژییە هاوبەشەکان بە هەموو بوونەوەرە زیندووەکان ڕزگاری بێت. کاتێک برسی و ڕووت دەبێت، مرۆڤانە حیساب ناکات کەی کاتی ژەمەکە. بە ئەمەش ئینکاری ئەو بەهایانە دەکات کە بەدوایدا دەگەڕێت. بە ئەوەی بتوانێت بژی، مەترسی لەسەر سەلامەتی کەسانی دیکە دروست دەکات و تەنانەت لەناوی دەبات. لەبەرامبەر مەرگدا تووشی شڵەژان دەبێت و بێ ئومێد دەبێت و تەنانەت خۆیشی دەکوژێت. واتە چەندە ئاواتەخوازە مانا بە ژیانی خۆی ببەخشێت، هەرگیز ناتوانێت لە ئەشکەنجەی هێز و یاسا بایۆلۆژییەکان ڕزگاری بێت کە نکۆڵیی لەم مانایە دەکەن. ئەمەش سێبەری بێمانایی دەخاتە سەر سۆز و هەوڵ و شانازییەکەی لە پەیدانی مانا بۆ ژیانی خۆی- وەک ئەوەی هەموو سۆز و هەوڵ و شانازییەک لە کۆتاییدا هیچ بەهایەکیان نەبێت. وەک ئەوەی ژیانی مرۆڤ هەرگیز نەتوانێت لە بازنەی بێمانایی ڕزگاری بێت کە بوونەوەرەکانی دیکە بۆی دانراون.

واتا لە ژیاندا

وەک لە سەرەوە بینیمان ژیان لە ناوەڕۆکیدا هیچ مانایەکی ئەبەدی نییە- کەی کردارەکانی زیندەوەران و نازیندووەکانە کە لە ژێر کاریگەری هێزە بایەلۆژییەکان گوێڕایەڵی یاساکانی سروشت دەبن. هیچ نهێنییەکی تایبەت لە ژیاندا نییە- تەنیا نوێنەرایەتی هەڵسوکەوتی سیستەمی بایەلۆژی و کیمیایی و فیزیایی زۆر ئاڵۆز دەکات، کە بە زنجیرەیەک هۆکار و کاریگەری بەیەکەوە گرێدراون. بەپێی یاسا ناوخۆییەکانی خۆی بەردەوامە لە گەشەکردن. تەنانەت بەبێ مرۆڤیش، سروشت بەردەوامە لە کارکردن- دارەکان لە تۆوەکانەوە هەڵدەقوڵێن، نەت بەرهەم دەهێنن، بچووک دەبنەوە، گەشە دەکەن و لە کۆتاییدا پێ دەبن و کاڵ دەبنەوە. ئەمە ئاوازە نەشکاوەکەی سروشتە.

بەڵام ئەو مانایەی مرۆڤ لێرەدا بەدوایدا دەگەڕێت، تەنیا بە مانای خودی سروشت سنووردار نییە. هەروەها تەنیا ئەوە نیشان نادات کە ژیان بە هەموو مرۆڤایەتی چی دەگەیەنێت. هەروەها بەوەوە ناوەستێت کە مانای ژیانی مرۆڤ چییە. لە ڕاستیدا گەڕانی مرۆڤ بە مانا پەیوەندی بەم چوار هۆکارەی خوارەوە هەیە جگە لە هۆکارە بایەلۆژییەکان. فاکتەری گشتگیر و میتافیزیکی و کۆمەڵایەتی و تاکەکەسین. لە خوارەوە بە کورتی باسیان دەکەین.

با سەرەتا سەیری ئەو گەردوونە بکەین کە تێیدا دەژین. کاتێک سەیری گەردوون دەکەین، ئەوەی دەمان پێدەکاتەوە، سەرەکی قووڵە بە گەورەیی بێئەندازەی، سەرسامی و ڕێزگرتنەکە بە بێدەنگییە ناوەکییەکەی. بلێز پاسکال دەڵێت: بێدەنگی هەمیشەیی ئەم فەزا بێکۆتاییانە من دەترسێنێت. کاتێک مرۆڤ بیری لێدەکاتەوە، دەتوانێت هەست بە هێزی بێکۆتاییەکەی بکات کە لە هەر پەلێکی دەروون و هەر فراوانبوونی خەیاڵ و هەر چوارچێوەیەکی سەزداری ئەندامەکانی هەست تێدەپەڕێت. وەها دژایەتییەک بە بوونی مرۆڤ دەڕەخسێنێت کە مرۆڤ خۆی لە پێش خۆیدا وەک بوونەوەرێکی بچووک و بێ بایەخ و بەڕێکەوت دەبینێت. مرۆڤی گەردوونئاڕاستکراو دەست دەکات بە پرسیارکردن لە مانای بوونی خۆی. چونکە ئەو هەستەی کە گەورەییەکەی دەهێنێتە ئاراوە، هەموو هەستەکانی مرۆڤ بە خود و متمانە بەخۆبوون و شانازی بەخۆیەوە دەخاتە بەر تەحەدا. مرۆڤ لە لێواری گەردووندا پرسیاری ئەوە دەکات کە ئایا ژیانی هیچ مانایەکی هەیە- بێکۆتایی و بێئەندازە ترسناکەکەی مردنی بیردەخاتەوە. پەیوەندییەکی خەیاڵی ناڕاستەوخۆ لە نێوان گەورەیی گەردوون و نادیاریکردنی مردندا هەیە: مردن وەک گەردوون، بەرزە، وێرانکەر، بێکۆتاییە، تاریک و لە دەرەوەی خەیاڵدایە.

ئەم گەردوونەی بێدەنگی ڕووبەڕووی مرۆڤ لە هەمان کاتدا بێباکی و

ب هست و سزاریی. ب گردوون مرق بوونی یان نبوونی هیچ بهایکی نیی. نک تنها بوونی یک کس، بلکو بوونی ملینان و تنانت هموو گزی مرقیش هیچ بهایکی نیی. هکارکشی ئوی، یک، گردوون هیچ هشیارییکی لو باریو نیی؛ یککی تر ئوی ک بب مرق بوونی هبوو و بردوامیش دبت. ب وردی بین بوونی سربخی ل بوونی مرق. بام ب مرق، بوونی ئو لم جر گردووندا کشی خنگران- ک مامی بباکان و ب جیاوازی گردوون لگیدا دبت هی برخدانی بهز و داوک و نائومدی. ئمی ک کام ل برهمی "ئفسانی سیزیف"دا دیت: پیاوک ووبووی ناعقانییکان بوو. ل دیدا هستی ب حسرتی بختوری و حیکمت دکرد. بمانایی ل ململانی نوان پداویستییکانی مرق و بدنگی ناعقانی جیهان سرهددات. ئم نابت لبیر بکرت. دبت پابند بت پیو، چونک هموو درئنجامکانی ژیان پیوست بو. ناعقانییت، نستالژیای مرق و بمانایی ل بریککوتنیانو سرهددن(٣(.
ب مانای بمانایی ململانی نوان ئارزووی مرق و بدنگی جیهان فاکتری گرنگ ب بمانایی ژیان. بام ئمش دگتو ب وهم و وهمی مرق ب مرقسازی گردوون. واتا مرق چاووانی ئامانج و ئاراست و نیشانیکی مزی ب بوونی خی لو گردوونی ک تیدا دژیت، هروک چن چاووانی ل ژینگی خزانک دکات ک تیدا گور بوو. ل استیدا گردوون هیچ ئامانجکی ب بوونی نیی، یان ب واتایکی تر ب مرق بوونی نیی، یاخود بوون ب مبستی خزمتی مرق نیی. مرق دتوانت ب دابینکردنی پداویستییکانی بوونی خی بکاری بهنت. بام تنانت بو شویش گردوون ب پشتگیریکردنی بوونی مرق نبوو. تیدا درکوتنی مرق، ب کسکی بئایین، کوتکی پاک، درکوتنی مرق درکوتنی گانکارییک هکیکان ک ل هندک ساتکانی گردووندا وویانداو.
تنانت ئگر پیان وابوو ئم گانکارییانی درئنجامی کارکی پیستی گردوون بت و نک تنیا ووداوک، ب کسکی بئایین هکاری دستپکردنی ژیان ئوی ک ب شویکی نائیرادی وویداو. هروها ئم گانکاریان ب ئیختیاری ئو نین. ئم ئو خای ک دیخات ناو توندترین سرلشاوی – هکیی ژیان و یاساکانی گردوون ل دروی ئیرادی مرق بلای مرقو ل ووی فیکرییو ناگونجت.
ل وانگی تاکو ژیانی ئو ل چاوی گردووندا هیچ بهایکی ناوکی نیی. مرق ب کوت ل گردووندا بوو. بمانایک

ئەوەیە کە بوونی گەردوون و بوونی مرۆق دوو حاڵەتی جیاوازی بوون-هەرچەندە بوونی دووەمیان پەیوەستە بە بوونی یەکەمیانەوە. بە قووڵی سەیرکردنی ئەم هەستە بەمانایە، ململانێیەکی ئاشت نەکراو دەبینینەوە: بێ ئامانجی کردارەکانی گەردوون و هەوڵی مرۆق بۆ دیاریکردنی ئامانج بۆ کردەوەکانی خۆی.

بەڕاستی گەردوون لە جوڵەی بێوچانی سیستەمێکی خۆبزێو پێکهاتووە. جگە لە کردەوەکانی خۆی هیچ ئامانجێکی نییە. لەوانەیە فەزا – کاتێکی بێکۆتایی و ئەبەدی و خۆبزێو بێت؛ بەڵام مرۆق بوونێکی سنووردار و خۆبزێوە. ئەو بوونەوەرێکە کە بەجێماوە بە گەڕان بەدوای مانای بوونی خۆیدا لە جیهانێکی بێ ئامانجدا. ئەو ئینکاری بێ ئامانجە- بۆ ئەو بێ ئامانجی وەک گەردوون ترسناکە. چونکە، نەبوونی هیچ ئامانجێک لە هاتن و ژیان و ڕۆشتنیدا، جیاوازی بنەڕەتی نێوان ئەو و ئەو ماددە گەردوونییە لەناو دەبات کە لەگەڵیدا دەژی. مرۆق وەک ئەستێرەیەک یان هەسارەیەکی بچووک، بە شێوەیەکی بێ ئامانج و میکانیکی و دووبارەبووەوە ملکەچی یاساکانی گەردوون دەبێت. ئەوەی زۆرتر مرۆق دەترسێنێت، بەڕێوەبردنی سیستەمێکی بێکۆتایی ماددە و فۆرم و ماددە نییە، بەڵکو لەدەستدانی جیاوازی نێوان خۆی و هەموو ئەو شتانەی کە بەڕێوەی دەبەن-لەدەستدانی هۆشیاری و ڕۆحی مرۆق لە زانای ماددی بێکۆتاییدا. ئەم لەدەستدانە مرۆق بەدی دەکات، توانای خۆئاڕاستەکردنی لێ دەدزێت. بەبێ ئیرادەیی فڕێ دەدرێتە ناو گەردوون، بەبێ ئیرادە تێیدا هەڵدەفڕێت و بە هەمان شێوە بەبێ ئیرادە لێی ون دەبێت، دەچێتە ناو پرۆسەیەکی بێ ئامانجەوە. ئەم لەدەستدانە مرۆق بەدی دەکات، توانای خۆئاڕاستەکردنی لێ دەدزێت. بەبێ ئیرادەیی فڕێ دەدرێتە ناو گەردوون، بەبێ ئیرادە تێیدا هەڵدەفڕێت و بە هەمان شێوە بەبێ ئیرادە لێی ون دەبێت، دەچێتە ناو پرۆسەیەکی بێ ئامانجەوە.

بۆیە بەشی دووەمی ئەم بێماناییە ئەوەیە کە مرۆق هۆشیارە. دەتوانێت نەک تەنها گەردوون، بەڵکو جوڵە و مادەکانی و مرۆڤەکانی دیکە هەست پێبکات و بیربکاتەوە و دەریببڕێت. ئەگەر گریمانە بکرێت کە جگە لە مرۆق هیچ بوونەوەرێکی هەستیاری دیکە لە گەردووندا نییە – تا ئێستا هیچ دۆزینەوەیەکی پێشکەوتوو لەم بارەیەوە نییە – مرۆق بە تەنیا لە گەردووندا وەک خاوەن هۆشیارییە. بەڵکو ئەوەی مرۆق ڕووبەڕووی دەبێتەوە تەنها گەردوونێکی بێدەنگ نییە کە بێکۆتایە و لەدەرەوەی عەقڵ و خەیاڵ بێت، بەڵکو سیستەمێکی ماددەی نائاگایشە. بێدەنگی لێرەدا ئاماژەیە بە نەبون یان نەبوونی دەنگ، بەڵکو ئاماژەیە بە دابڕانی ئاشتبوونەوەی نێوان مرۆقی هۆشیار و گەردوونی نائاگا- نەبوونی هیچ دیالۆگێک لە نێوانیاندا .ئەم حاڵەتە دابڕانە

ئەوەمان بە دەردەخات کە مرۆڤ چەندە بە ئاگادارییەوە لە گەردوون تێبگات و قەدری بزانێت و تەنانەت بە ملکەچکردنی کاردەکات، وەڵامی گەردوون بۆی بێدەنگییە.

لە ڕوانگەی میتافیزیکییەوە ژیان ئاماژەیە بە کۆی ئەزموونەکانی مرۆڤ لە ژیاندا. تەنیا بەرهەمی ڕاستەوخۆی ڕەنگدانەوەی مرۆڤ نییە لە هۆشیاریی بوونی خۆیدا. پێویستە جەخت لەوە بکرێتەوە کە ئەو ژیانەی ئێمە وەک پرۆسەیەکی وجودی باسی دەکەین تەنها لە مرۆڤدا سنووردار نییە. زۆرجار گومان لە خەڵک دەبێت کە شتگەلێکی وەک "ژیانی دارێک" و "ژیانی کتێبێک" بەکاردەبەن. ئەمەش ئاماژەیە بە "ژیان"ی ئەو دارە یان کتێبە. واتە "ژیان"ی ئەو وەک چۆن هەستی پێدەکرێت و پێناسە دەکرێت و بەپێی پێویستی مرۆڤەکان حوکم دەدرێت. ئێمە ناتوانین ژیانی درەختێک خەیاڵ بکەین، وەک چۆن ناتوانین ژیانی کتێبێک بەبێ مرۆڤ خەیاڵ بکەین. بەڵام کتێب بەبێ مرۆڤ بوونی نییە، چۆن دار وەک پێشتر گوتمان دەتوانێت بێ بوونی مرۆڤ هەبێت. واتە کتێبەکە لەبەر پێویستی مرۆڤ بە زانست دروست کراوە؛ بەڵام دار، هەرچەندە مرۆڤ پێویستی پێیەتی، بەڵام لەلایەن مرۆڤەوە بەهای نییە. دەبینرێت کە کاتێک ئەم چەمکە "ژیان"ە بە شتە بێ گیانییەکان جێبەجێ دەکەین، بێ گومان دەبێتە چەمکێکی پەیوەندیدار و بەو هۆیەوە دەبێتە بەهای ڕێژەیی.

بەم پێیە چەمکی "ژیان" بە مەبەستی دەربڕینی پرۆسەی بەخشینی مانا لەسەر بنەمای مەبەستی مرۆڤە. ئەگەر هەموو شتەکانی دونیا بە "ژیان" بزانین، بە مانای پێچەوانەی مردن بەکارناهێنرێت، بەڵکو بەو مانایە کە بوونی مرۆڤ لەگەڵ ئەو شتانەی لە دونیادا دەژی نیشان بدات. بێگومان کتێبێک کۆتایی بە ژیانی خۆی دەهێنێت- ئەگەر بسوتێنرێت یان بدڕێت، ئەوا بوونی نامێنێت، بەڵام هەرگیز نامرێت. بەڵام کاتێک دارێک وشک دەبێتەوە، دەوترێت "مردووە". بەم شێوەیە ژیان ئاماژەیە بە دۆخی بوونی زیندەوەرە ئۆرگانییەکان لە جیهاندا. مەبەست لێرەدا ئەوەیە کە ژیان پرۆسەیەکە کە لە هۆشی مرۆڤەوە ڕەنگدانەوەی هەیە. ئەگەر هەموو گەردوون وەک سیستەمێکی زیندوو زەبەلاح لە خەیاڵدا بخەینە بەرچاومان، مانای بوونی بە خۆی نییە، بەڵکو بۆ ئەو کەسەیە کە لە ڕێگەی هۆشی خۆیەوە ڕەنگدانەوەی هەیە. تێڕوانینی مرۆڤ بۆ دونیا لەگەڵ تێڕوانینەکەی بۆ خۆی لەو جیهانەدا تێکەڵ دەبێت. ژیان لای مرۆڤ تەنیا فۆرمێکی بوون نییە، بەڵکو فۆرمێکە لە ڕەنگدانەوەی ئەم بوونە لە هۆشیارییەکەیدا. هەر لەم ڕەنگدانەوەیەدایە کە مرۆڤ جیهان وەک پەیوەندیدار بە خۆیەوە هەست پێدەکات. پەیوەندیدارێتی شێوازێکی مرۆڤە بە بەخشینی مانا.

گەردوون ناتوانێت بەهای بوونی مرۆڤ بدات، چونکە هۆشیارییەکی

خۆڕاگری نییە. توانای وەها تەنها لە مرۆڤدا بوونی هەیە- مرۆڤ تاکە بوونەوەرە کە توانای هەڵسەنگاندن و دانانی بەها بۆ کردارەکانی خۆی هەیە. کاتێک مرۆڤەکان بایەخ بە شتەکان دەدەن، پێوەرەکانیان لەسەر بەرژەوەندییەکانی خۆیان دادەنێن. بۆ نموونە بەردێک لە شاخێکدا بۆ مرۆڤ هیچ بەهایەکی نییە. بەڵام کاتێک ئەو بەردەی بەکارهێنا بۆ دروستکردنی بناغەی ماڵەکەی، لەو کاتەوە هەندێک بەهای بۆی هەبوو. چونکە مرۆڤ و بەرد لە بەرهەمهێنانێکی دیاریکراودا پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە. واتە بەردەکە بۆی دەبێتە شتێکی مانادار.

ژیان و بێ مانایی

مانای بێمانایی پارادۆکسیکە- لە کو□□دا لێکدانەوەی بێمانایی بریتییە لە دیاریکردنی ماناکەی؛ یان لانی کەم، واتە هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لێی لە پۆلێکی ماناداردا. بێمانایی بە دڵنیاییەوە مانای تایبەتی هەیە؛ ئەگەرنا مەحاڵە نەک تەنها چەمکسازیی بکەین، بەڵکو باسیش بکرێت. لەجیاتی ئەوەی بڵێین هیچ مانایەکی نییە، گونجاوترە بڵێین بۆ مرۆڤ ئاماژەیە بۆ لەدەستدانی مانا. بێ مانا بە مانای نەبوونی ڕەهای مانا نییە؛ ئەگەر وا بێت قسەکردن لەسەری مەحاڵە، چونکە مەحاڵە باسی هیچبوونی پاک بکرێت. بێ مانا دەرئەنجامی سەرکوتکردنی مانا- هەست دەکەیت وەک ئەوەی هیچ شتێک سەرکوت نەکرێت. وەک چۆن مرۆڤ بۆ ئەوەی باس لە مانای هیچبوون بکات، سەرەتا دەبێت بە گشتی قسەی لەسەر بکات و بە شێوەیەکی پارادۆکسیکال، وەک ئەوەی هیچ نەبێت، بۆ ئەوەی باس لە بێمانایی بکات، پێویستە بە سەرەتا باسکردن لە ماناکەی نکۆڵی لێبکرێت، وەک ئەوەی هەندێک مانای هەبێت. ئامانج ئەوەیە کە ڕووخساری ڕاستەقینەی خۆی لە پشت ئەو ئ□نکارییەوە شاراوەتەوە.
وەک بینیمان بێمانای ژیان بەقەد ماناکەی ئاڵۆزە. کاتێک باسی بێمانای ژیان دەکەین، بەزۆری سەرەتا سەرنجمان لەسەر ئەو هەستانە دەبێت کە لە مرۆڤدا دروستی دەکات. هۆکاری ئەمەش ئەوەیە کە بێمانایی کۆی کاریگەرییەکی ئۆنت□ل□زییە کە بەسەر مرۆڤ و لە مرۆڤدا ڕوودەدات. ئەم کاریگەرییە بە ناچاری پەیوەستە بە باری دەروونی جیاوازەوە- مەزاجێک کە لە هەمان کاتدا دیدێکی نوانستر بۆ بوونی مرۆڤ لە جیهاندا دەبەخشێت. بەڵکو لە خوارەوە باس لەم چوار مەزاجەی خوارەوە دەکەین کە بێمانایی دروست دەکەن:
یەکەم:. بێ مانا هەستکردنە بە نامۆبوون لە نێوان هۆشیاری مرۆڤ و دونیادا. واتە کاتێک هۆشیاری مرۆڤ ئەو ڕەنگدانەوەیە وەرنەگرێت کە چاوەڕێی دەکات لە دونیا، بێمانایی سەرهەڵدەدات. ئەمەش لە

بنەڕەتدا بەو مانایەی کە بوونی من و تێڕوانینم بۆ جیهان بێباکانەیە بەرامبەر بە جیهان. هەرچەندە تامەزرۆی تێگەیشتنم لە جیهان لە ڕێگەی تێڕامان و بیرکردنەوە لێی.، هەستکردن بە نایەکسانی ئیلاهی لە مرۆڤدا وازهێنانە- کە تیایدا ئەو کەسەی سەرەتا بە دونیا جێدەهێڵرێت، دواتر لە لایەن جیهانەوە وازی لێدەهێنرێت. وازهێنانی لە نامۆبووندا مرۆق هەست بە پشتگوێخستن لە جیهان دەکات و بەهۆیەوە ئازاری پێدەگات و هیچ پەیوەندییەکی ڕۆحی نییە. ئەم هەستانە بە مرۆق دەڵێن ئەو دونیایەی کە فڕێ دەدرێتە ناویەوە بۆی گرنگ نییە.

دووەمیان:. ئەوەیە کە مانای دونیا لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر جیاوازە. تیایدا خولیای مرۆق بە جیهان، ئیرادەی تێگەیشتن و گۆڕینییەتی، کە لە ڕابردوودا دەوەستێت. ئەو هەستەی کە لای مرۆق بەجێی دەهێڵێت بێزارییە. بێزاری، لەدەستدانی گرنگیدانێکی تەواو نییە بە مانای جیهان، بەڵکو لەدەستدانی حەز و ئارەزووی پەیوەستکردنی خۆی پێیەوەی. مرۆق هەست دەکات کە تێگەیشتنی مرۆق لە جیهان هێندەی تێگەیشتنی مرۆق لە مرۆق بۆی گرنگ نییە. بێزاری، لای هایدێگەر، مەزاجێکە کە پێکهاتەی کاتیی بوون ئاشکرا دەکات. ئاماژەیە بە فراوانبوونی پێکهاتەی کاتی بە ناو ئێستا کە بوون دەخاتە ژێر پرسیارەوە. هایدێگەر بەم شێوەیە دەیخاتە ڕوو: بۆچی ناتوانین مانا بۆ خۆمان بدۆزینەوە- ئەگەری جەوهەری هەموو شتێکە؟ ئایا لەبەر ئەوەیە بێزارین، کە سەرچاوەکان هیچ لەبارەیەوە نازانن، لە هەموو شتێکەوە سەرساممان دەکات؟ ئایا دەبێت جارێکی تر خۆمان بکەینەوە بە مرۆڤێکی بەرژەوەندیخواز و خۆپەرست؟ بۆچی ناچارین ئەم کارە بکەین؟ ڕەنگە لەبەر ئەوە بێت کە لە خۆمان بێزار بووین؟ ئایا ئەم شتانە وەک تەمێکی بێدەنگ لە قووڵایی بەهەشی مرۆڤدا دێنە دەرەوە و پاشەکشە دەکەن، یان لە بەرزترین خاڵەدا لەگەڵمان دەمێننەوە(٤).

بۆ هایدێگەر بێزاری، وەک دڵەڕاوکێ، حاڵەتێکی جەوهەری بوونە لە جیهاندا. بریتییە لە لەبیرکردنی خۆت لەناو بێزاریدا و لە ڕێگەی بێزارییەوە- تەنانەت لەبیرکردنی ئەوەی کە مرۆق بێزارە. بە تێڕوانینی ئێمە لە بێزاریدا مرۆق نەک هەر ناتوانێت پەیوەندی بە دروستکراوەوە بکات، بەڵکو ناتوانێت پەیوەندی بە خۆیەوە بکات. لە بێزاریدا کات بەتاڵە، وەک ئەوەی بەتاڵ بێت؛ مرۆق بێ ئامانج سەرگەردان دەبێت بە ناوەوە و دەرەوەی. لەوەش گرنگتر مرۆق فڕێ دەدرێتە ناو تەڵەی خەسە پێنراوەوە. قسە لەسەر لەدەستدانی بەرژەوەندی لە جیهانی دەرەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بە نەبوونی

جیهانەوە هەیە وەک بەرژەوەندییەکی مرۆیی. پێدەچێت گرنگیدان بەوە وەک کاتێک دیارە کە بەبێ مانا تێدەپەڕێت و بە شێوەیەکی گەورە و بێهودە بە جیهانەوە گرێدراوە.
لە بێزاریدا جیهان وەک بێمانا هەست پێدەکرێت- ئەمە بەو مانایە نییە کە لە مانا ئەبەدییەکەی ناویدا وازی لە دەرکەوتن هێناوە. بەڵکو دەرکەوتنی ڕووت و ڕووت و ڕەتنەکراوە و بێ ڕەحمانەی جیهانەکە کە هیچ مانایەکی نییە. ئەگەر بە هایدگەر بێزاری پێکهاتەی کاتیی جەوهەری مرۆڤ ئاشکرا بکات، بە ئەمە ئاشکراکردنی بێمانایی جیهانە، کە زۆرجار لە دەرەوەی تێڕوانینی ئێمەیە. بەڵکو لە بێزاریدا، مرۆڤ ڕوو لە دنیایەکی نەهامەتی دەکات. نەهامەتییەک کە ئاگایی مرۆڤ لە نەهامەتییەکانی بوونی خۆی هەڵدەگیرسێنێتەوە.
بێزاری هیچ سنوورێک ناناسێت. وێڕای بە بایەخدان بە دونیا، مرۆڤ ناتوانێت چاوی لە لابدات و سەرنجی خۆی بە شوێنێکی تر ڕابکێشێت. تێیدا سەرنجی مرۆڤ بەبێ ئامانج و بێ کۆتایی لە نێوان خۆی و ئەو جیهانەدا دەسوڕێتەوە کە مرۆڤ سەیری دەکات- جیهانی بێ بەرژەوەندی و خودی بێ بەرژەوەندی بە جۆرێک لە شێوازی تێنەگەیشتن سەیری یەکتر دەکەن. هیچ هەستێک بەرامبەر ناکرێتەوە. تەنها ناچاریی سەپێندراو بەیەکەوە دەیانهێڵێتەوە.
بێزاری مەزاجێکی زۆر ناخۆشە. یان باشتر بڵێین بێزاری زۆر بێزارکەر و بێزارکەرە. ناخۆشییەکەی ئەوە نییە کە مرۆڤ تێیدا بێکارە، بەڵکو مەحاڵە دەست لەم بێکارییە هەڵبگرێت، کە مرۆڤ لە بۆشاییدا دەوستێت و قوتی دەدات و تەنانەت تێیدا ون دەبێت. مرۆڤ لە بێزاریدا گوێی لە دەنگی ناخۆشی بوون دەبێت کە وەک مێشێکی بێزارکەر دەسوڕێتەوە. هیچ هێزێک نییە بە ڕاگرتنی ئەم دەنگە. ئیرادەی نەماوە. تێگەیشتنی نەماوە. پرۆسەی ڕووکردنە هیچ و لەدەستدانی هۆشیاریی و بێمانابوون وەک جیهانێکی فریودراوە.
کیرکەگارد ئەم دۆخە بەم شێوەیە وەسف دەکات: “بێزاری سەرچاوەی هەموو خراپەکارییە”.

سێیەمیان:. بێباکی خود لەگەڵ خۆیدا. لە مەرگی بێزاریدا، نەک هەر درک بە بێمانایی جیهانەکەی دەکات، بەڵکو بێمانای ژیان لەو جیهانە بێمانایەدا. پەیوەندی نەکردن لەگەڵ جیهاندا دەبێتە هۆی شکستهێنان لەگەڵ خۆیدا. لەم خاڵەدا ڕشتنی خۆبەخۆ ڕوودەدات. وەک ئەوە وایە گەڵایەکی وشک لە درەختەکەوە بکەوێت و بە زەویدا هەڵدەفڕێت. مەزاجێکی نائومێدییە. کەوتنەخوارەوەی نائیرادی مرۆڤە دوای ئەوەی دەزانێت بەرخۆدانەکەی بە شکست کۆتایی هاتووە. کاتێک لە بوون بێبەش دەکرێت، ئەو خودەی هەستی پێدەکات، ژیانی خۆی وەک هەڕەمەکی

و بە ئامانج و هەڵەمەکی ئەزموون دەکات. زیاتر لەوەش ئەوەیە کە هەموو شتێک بەیەکەوە گرێدراوە و لە فۆڕمەکی سەیردا پێکەوە دەژین. تێیدا جیاوازی نێوان خود و جیهان، نێوان خود و خود و نێوان بوونی خود و هۆشیارییەکەی، نامێنێت.

چوارەمیان: بەباکی لە بێمانایی بەباکییە. ئەمە نزمترین خاڵی بێمانایە. چونکە ناوی لە بنەڕەت خۆدەرخستنی ترسناکییەکانی بوون. ئەوە تەنیا گەشەسەندنێکی لۆژیکی نییە لە ئیستدلالەکانی ئێستامان، بەڵکو ئەوە نیشان دەدات کە هیچ خودێک لە دەروازەکەدا نییە- یان باشتر بڵێین هیچیان نەماوە. لە جیهانێکی بێ خوددا جیاوازی بینین و نەبینین نامێنێت، چونکە هیچ خودێک نییە کە هەست بە جیاوازییەکی لەو شێوەیە بکات. لە جیهانێکی بێ خوددا، جیاوازی نێوان ژیان و نەژیاو، نێوان ئێستا و داهاتوو، نێوان هیوا و نائومێدی کاڵ دەبێتەوە. بێ مرۆڤ، لە نێوان هەڵبژاردنی ژیان و هەڵبژاردنی مردندا، بەها لەدەست دەچێت. جیهان دەبێتە جیهانێکی نیهیلیستی. مەزاجێکی باڵادەست لە جیهانێکی ئاوادا ئەوەیە کە هەموو شتێک نرخی نەماوە.
بەڵام لەو ساتەدا، لەو ژینگە تایبەتەدا، کاتێک هەست دەکرێت هەموو شتێک لە کۆتاییدایە، لەناکاو ئەگەرێکی وا لە مرۆڤدا سەرهەڵدەدات- بۆ هەڵبژاردن، تەنانەت ئەگەر هەڵبژاردنی نێوان ئێستا و پاشان، ژیان و مردن، و هەموو شتێک و هیچبوون، وا دەرکەوێت بە ئەوەی هیچ دەرئەنجامێکی نەبێت؛ یان تەنانەت ئەگەر هەڵبژاردنەکە جارێکی تر — وەکو زەلیلێکی تر — لە بێمانایی و نەهامەتی و بێهیوایی تەواودا نوقم بێت؛ یان تەنانەت ئەگەر هەر بژاردەیەک لەبەرچاو بگیرێت کاتێک هەموو شتێک کۆتایی هاتووە. لە جیهانێکی وادا مرۆڤ هەرچییەک هەڵیبژێرێت، چونکە هیچ مانایەک و بەها و گرنگی و هیوایەک نەبێت. بەڵام شتێک هەیە مرۆڤ ناتوانێت مانا ببەخشێت بەڵکو دەتوانێت مانا بە بوونی خۆی بدات، مرۆڤ ناتوانێت بەها بدات بەڵام کردارەکانی بەهایان هەیە، ئەو کەسەی ڕووی لە داهاتوو دەگێڕێت هێشتا ڕووبەڕووی ئەم داهاتووە دەبێتەوە.

ئازادی وەک ژیان.
ئازادی مرۆڤ دەرئەنجامی گەڕان بەدوای مانادا نییە، بەڵکو ئەگەرێکە کە لەو ساتەدا کە زۆر بە ڕوونی دیارە کە بوونی زۆرترین بێمانا و بەباکانە و سنووردارە ئەگەرێک کە نەتوانێت هەڵیبژێرێت، بەڵکو خۆی هەڵیبژێرێت. ئەم لە دەرەوەی مانا و بێ مانادایە، هەرچەندە لە قووڵایی بێمانایدا خۆی دەردەخات. ئازادی مرۆڤ

فاکتەرێک نییە بۆ دیاریکردنی ئەوەی کە ئایا بوونی هیچ مانایەکی هەیە یان نا. چونکە پێش مانا و بێمانای ژیانە. کۆتایی بە هەموو ناکۆکییەک دەهێنێت. خۆکوشتن بۆ نموونە وەربگرە. ڕادیکاڵترین ڕێگایە بۆ ئەوەی نیشان بدات کە مرۆڤ وەستای ڕەهای ژیانی خۆیەتی و دەتوانێت بە ئارەزووی خۆی فڕێی بدات. کردەوەی هەوڵدان بۆ کۆتاییهێنان بە بێمانایی لە ژیانی مرۆڤدا وەک دەرئەنجامی کێشەیەک کە لە دەرەوەی توانای مرۆڤ بۆ چارەسەرکردنی (قەیران) لە ڕێگەی ئازادییەوە بە ئەوەی مانایەکی دیکەی پێبدات. بە واتایەکی تر کردەوەیەکی پارادۆکسیکە بۆ دووپاتکردنەوەی ئەوەی کە ژیان بە ئینکاری تەواوەتی مانای هەیە. نابێت ئەو خاڵە لەبەرچاو بگیرێت کە ئەوەی ئینکاری ناکرێت یان "چارەسەر نەکراوە" سەبارەت بە خۆکوشتن، ئەو ئازادییە کە پێویستی پێیەتی بە بەدەستهێنانی. واتە "نەکوژراو"ی خۆکوشتن، ئازادی کوشتنی خۆکوشتنە. بە واتایەکی تر کردەوەیەکی پارادۆکسیکە بۆ دووپاتکردنەوەی ئەوەی کە ژیان بە ئینکاری تەواوەتی مانای هەیە.

وەک لە سەرەوە گوتمان ئەگەر خودی بوون مانا بێت، نەبوونیش هەروا بێ مانا نییە. بەڵام ئەو ڕاستییەی کە هەم بوون و هەم نەبوون ناتوانن نکۆڵی لێبکەن ئەوەیە کە هەڵبژاردن کاریگەری لەسەر باری دەروونی بوون هەیە. هەموو هەڵبژاردنێک، هەرچەندە کردەوەیەکی کەسی بێت، ڕێکخستنی بێمانای جیهان تێکدەدات. لەگەڵ هەر هەڵبژاردنێکدا- تەنانەت ئەگەر هەڵبژاردنێکی نەرێنی و تێکدەر و نەرێنی بێت- مرۆڤ مانایەکی نوێ دەخاتە ناو جیهانەوە. بەم کارە دووبارە بوونی خۆی هەڵدەبژێرێتەوە. بۆ نموونە هەڵبژاردنی نانێک بەسەر گوڵێکدا تەنها ئەوە نییە کە مانای نوێ بە جیهانی مرۆڤ بدات، بەڵکو، بە شێوەیەکی فراوانتر، هەڵبژاردنی نوێکردنەوەی بوونی مرۆڤە لە ڕێگەی ئەو هەڵبژاردنە ناوازە و تایبەتەوە، کە وەک زەروورەت و پێویستی خۆی دەسەلمێنێت و خۆی مانا دەکات. بۆ ئەوەی بە هەڵبژاردنی نان مانا بە جیهانی خۆی بدات لە بنەڕەتدا ئەوەیە کە خۆی وا بکات کە ئەو هەڵبژاردنەکە لە جیهاندا.

بوون ئەگەرێکە کە دەتوانرێت دووبارە و سێ بارە هەڵبژێردرێت. لە توندترین ئاستیدا، مانا و بێمانایی لە هەڵبژاردنی مرۆڤدا گرنگی خۆیان لەدەست دەدەن. چونکە خاڵی جەوهەری ئەوە نییە کە ئایا ژیان مانای هەیە یان نا، بەڵکو ئەوەیە کە ئایا دەکرێت دووبارە و سێ بارە هەمان هەڵبژاردن بکرێتەوە. کەواتە مانا و بێ مانا تەنیا پاشماوەی ئەم هەڵبژاردنەن.

ئومێد و نائومێدیی ژیان لە ئازادیدا

مرۆڤ بەدوای مانادا دەگەڕێت. گەڕانی مرۆڤ بۆ مانا لەو جیهانەدا کە تێیدا دەژی، لە بنەڕەتدا ڕەتکردنەوەی بێمانایی نییە. هەروەها ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە ئایا مرۆڤ لەو ساتانەی کە بێمانایی ئاشکرا دەبێت، گەڕانەوە بۆ خۆی قبوڵ دەکات یان نا. بێمانایی ئەو خودە دەهێنێتەوە بۆ خۆی کە وازی لێهێنراوە، لێی دوورکەوتووەتەوە، بێزار بووە، بێهیوا بووە لەوەی کە ئازادییەکەی دەناسێنێتەوە، ئەگەری هەڵبژاردنی بیردەخاتەوە. بێمانایی، بەم مانایە، ئەگەری خۆشکستی مرۆڤە، ئەگەری گەڕانەوە بۆ خۆی و هەڵبژاردنی خۆی و بوون لەگەڵ خۆی لە ڕاستەقینەترین فۆرمی خۆیدا.
مانیزم، لە هەمان کاتدا، بێهودەیی بەدواداچوونی بێسنوور بۆ چێژە چێژبەخشەکان (٥)، ڕووکەشبوونی شێوازی ژیانی ڕۆمانسی و درۆیی خۆبەخشی خۆهەڵمژراو نیشان دەدات. لەوانەیە سەرەتای تێڕامانێکی قووڵ نەبێت لە ژیان. بەڵام بە مانای چاوەڕوانی ئەو بوێرییەیە کە ڕاستگۆیانە ڕووبەڕووی ئەم پرسیارە هەڵنەهاتووە ببینەوە: مانای ژیان چییە؟
مرۆڤ، وەک ئەوەی کالە بووبێت، لە جیهانێکی بێمانادا سەرم سوڕدەمێنێت. هەرگیز ئاماژە بە جیهانی بێمانا ناکات. لەجیاتی ئەوەی خەڵکی مرۆڤ کەسەکەیان ببەن بۆ ئەوەی ژیانی خۆیان لە ژیانی مرۆڤ وەربگرن. 18 هەڕەمەکییەکی پاک، لە کاتێکدا لە سەردەمێکدا، دەبێتە هۆی دڵەڕاوکێ. قسە لەسەر ئەوە دەکات کە دەستانەیەک هەیە. بێمانایی لە بووندا هەر هۆکارێک هەڵدەوەشێنێتەوە. لە زیاتر لە بەرچاودا، کەسەکە لەوە زیاترە کەسێک کە دەزانێت هیچ شتێکی لەو جۆرە تەنانەت ئەگەری هەیە بە داپۆشینی بەکاربهێنرێت. خەمی نادڵنیایی (هەموویان)ە کە ڕووبەڕوویان ببێتەوە. لەو کاتەدا و لە ئێستادا بەبەریبوون هەیە، مەگەر قەدەغە نەبن، ئینجا ئازادی لەم بابەتە دەردەچێت. کاریگەری لەسەر جیهان دەبێت لە ڕێگەی تێکچوونی بێ مانایە و کاریگەری لەسەر ڕێکارەکە دەبێت و کاریگەری لەسەر هەموو فەرمانەکە دەبێت. لە بژاردەیەکی نا هەڵبژاردنەوە هاتووە؛ هەر هەڵبژاردنێک لە نەبوونی و هەموو مانایەکی نوێ دەدات. ئەوە ئەو خاڵەیە یان پەیوستە لە هەڵبژاردنەوە بە هەموو شتێک بچێت. لەم خاڵەدا، تە ئازادیی یەکگرتنەوەی ڕاستەقینەی ئازادی مرۆڤەوە هەڵدەبژێردرێت. هەموو بژاردەیەک، لە هەمان کاتدا، بۆ ئەوەی مانا بە هەر تاکێک بدات، دەبێت بچێتە سەر خودی نوێ و مانای نوێ. بەو مانایە نییە کە لێرەدا هەڵبژاردنێکی کێشەدار یان بێمانای ژیان نییە. بەڵکو پرسی کەسێکی لەو جۆرەیە، چەندە پرسی سروشتییە بۆ دروستکردنی فەرمانێکی بچووک و گەڕانکارییەک لە ژیانیدا.
خاوەندارێتی سروشتی نییە. بەڵام ئەگەرێک هەیە کە خۆی ببینێتەوە

لە کردەوەکانی خۆی و جیهانەکەی خۆیان. تەنانەت، خاوەنداریەتیکردن لە نائارامیی مرۆڤ وادەکات هەست بکات کە تێکچووە. ئازادی نەیدەتوانی لەگەڵ چاکەی ئەو کاتەدا ببینێت و تەنانەت ئازادی و مردنیش هەڵبژێرێت. مرۆڤایەتیی کە بە نائومێدییەکی قووڵەوە وەک پیاوێک ڕاکێشراوە، هەڵواسراوە تەنانەت ژیانی ژیانی ئەوانە. لە سەرە مەرگ و ڕۆحدانیدا، بیر لە ڕزگاری خۆی و بە تایبەت نایەکسانی و ئازادی بە دانانی هەموو سروشت دەکاتەوە. دەروونناس ڤیکتۆر فرانکڵ،(٦) دامەزرێنەری تیۆری ئیرادە بە مانا، ئەزموونە دڵتەزێنەکانی خۆی لە ئۆردوگاکانی کۆکردنەوە لە کاتی جەنگی جیهانی دووەمدا باس دەکات: ئەمە کە لە ئۆردوگاکانی کۆکردنەوەدا دەژیاین، بیرمان دێتەوە کە زیندانییەکان لە بەردەم خانەکاندا تێدەپەڕین بۆ ئەوەی ئاسوودەیی پێشکەش بکەن و تەنانەت دوا پارچە نانیشیان لە دەستدا بوو. پێدەچێت ژمارەیان زۆر کەم بێت؛ بەڵام بەس بەڵگەن لەسەر ئەو ڕاستییەی کە ئەگەرچی هەموو شتێک لە پیاوێک وەربگیرێتەوە، بەڵام لە هیچ بارودۆخێکدا ناتوانرێت ئازادی کۆتاییەکەی بە هەڵبژاردنی هەڵوێست و ڕێگای خۆی لێ بسەنرێتەوە.
هەروەها هەمیشە بژاردە دەبێت بە بڕیاردان. هەموو ڕۆژێک، هەموو کاتژمێرێک دەرفەتێک بە بڕیارێک دەڕەخسێنێت- بڕیارێک کە دیاری دەکات کە ئایا تۆ ملکەچی ئەو هێزانە دەبیت یان نا، کە هەڕەشەی دزینی ناسنامە و ئازادی ناوەوەت لێدەکەن؛ ئەم بڕیارە دیاری دەکات کە ئایا دەبیتە یاری هەلومەرجەکەت، ئایا دەستبەرداری ئازادی و سەربەرزی خۆت دەبیت و دەبیتە زیندانییەکی ئاسایی(٥).
ڤیکتۆر فرانکڵ دەشڵێت لە ئۆردوگاکانی کۆکردنەوەدا کە ئازادی زۆرتر دامرکێنراوە، کە کوشتنی بەکۆمەڵ تێیدا ڕوودەدات و زیندانییە بێهیواکان یەک لە دوای یەک خۆیان دەکوژن، ئازادییەکی ناوەوە هەیە کە ناتوانرێت زیاتر لەناوببرێت- هەرچەندە دژە ئینتێستیق بێت. ئازادی ناوەوە- لەگەڵ غروردا تێکەڵکراوە- دەزانێت مرۆڤ دەرفەتێکی وەهای هەیە کە کەس ناتوانێت لێی بسەنێتەوە، کە ڕەنگە لە هەر کاتێکدا بکوژرێت. بەڵام هێشتا ئەوە پەیوەستە بە خۆیەوە کە ئایا لە ژێر بارودۆخێکی تەواو نامرۆڤانەدا خۆی دەکوژێت یان نا. هەروەها مرۆڤ لە دۆخێکی وادا دژی لەگەڵ هەڕەشەی بەردەوامی کوشتن یان تەنانەت خۆکوشتنیش دایە. ڕەنگە وەک ئاژەڵێکی بێ بەها بە دزی بێ بەها بکوژرێت، هەرچەندە خۆی نەکوشتووە. ڕەنگە خۆکونەشتن تەنها چەند ڕۆژێک، یان چەند مانگێک تەمەنی مەحکومی درێژتر بکاتەوە. بەڵام ئەنجامی کۆتایی هێشتا وەک خۆیەتی- کەسەکە یان دەمرێت یان دەکوژرێت. کەواتە، پێدەچێت هیچ جیاوازییەک نەبێت لە نێوان هەڵنەبژاردنی مردن بە ئازادی ناوەوەی خۆی و کوشتن

لەلایەن کەسێکی ترەوە. بە واتایەکی تر خۆکوشتن لەژێر ئەم هەلومەرجانەدا تەنها مانای درێژکردنەوەی ئازارەکانە بەڵام هەشتا ڕزگارنەبوون لێی. کەواتە، چۆن دەبێت سەیری ئەم جیاوازییە بکەین- ئایا نابێت لە ژێر ئەو بارودۆخەدا خۆمان بکوژین؟ یان با ئەم پرسیارە بکەین: جا سەیری سەرگەرمییەکانی فرانکلین بکەین، یان چەندین نموونەی هاوشێوە، کەسێک کە تووشی ئازار و چەوساندنەوەی بەرگە نەگیراو بووە، هەشتا خۆی کوشتنی هەڵنابژێرێت. بۆچی؟ هیوا – هیوای مرۆڤ بۆ داهاتوو، لە مردنی بەردەمی و ئەو ئازارانەی کە تووشی دەبێت، لەو تاریکییەی کە تێیدا نوقم دەبێت، و ئەو بێماناییەی کە تێیدا نوقم دەبێت، هەڵیدەگرێت. هیوا بە تەنیا بەرەو داهاتوو دەبات.

ژیان لە نێوان ئازار و ئازادی هەڵبژاردەکان

ژیان جۆرێکە لە بوون. ئەمەش ژیانە بەجۆرێک کە هەمیشە ئازاری تێدابێت. ژیان، ئازاردان نییە، بەڵکو کۆتایی نەهێنانە بە ئازارەکان. لە خراپترین حاڵەتدا بە مانای نەزانینی سەرچاوەی ئازارەکە دێت. دۆستۆیفسکی گوتی "تەنها شتێک دەمترسێنێت، ئەویش ناتەواوی ئەو شتانەی کە بەدەستم دەناڵێنن". مرۆڤ ئازار دەچێژێت؛ بەڵام ئازارەکان ڕێگری لێناکەن لە ڕووبەڕووبوونەوەی داهاتوو بە ئازادی ڕاستەقینەی ناوەوەی خۆی.

ئازار بۆ هەموو مرۆڤەکان هاوبەشە، هەرچەندە چۆنییەکەی جیاوازە. لە سەختترین هەلومەرجەکاندا، مرۆڤ یان بە پێی غرورەکەی مامەڵە بکات و تەنانەت باجی قورسیشی بۆ بدات، یان بە بەڕێزیکردن بۆ ئەوەی خۆی ڕزگار بکات، خۆی لەدەست بدات. گرنگ نییە چ ڕێگایەک هەڵدەبژێرێت، هەڵبژاردنی ئەو کەسە تەنیا هی خۆیەتی- تەنانەت ئەگەر هەر هەڵبژاردنێک کە بیکات بۆی باش نەبێت. ئەگەر هەڵبژاردنێک کە ڕەت بکاتەوە، هەر هەڵبژاردەی خۆی دەبێت. مرۆڤ ناتوانێت لە هەڵبژاردن ڕزگاری بێت. وەک سارتەر دەڵێت: "مرۆڤ نەفرەت لێکراوە کە ئازاد بێت". هەڵبژاردنی ئەو داهاتوویەکەیەتی، چەندە کەسایەتی و هەڵنەهاتووە، ئەوەندەی هەڵبژاردنی ئەو، داهاتوویەکیش ئەوەندە کەسی و هەڵنەهاتووە، کە ئەم هەڵبژاردنە دەکرێتەوە.

لە قووڵایی ئەم ئایندەیەدایە کە هیوا شاراوەتەوە. هیوا تەنها باوەڕێک نییە بە داهاتوو- بە پلەی یەکەم پێشگریمانەیە کە مرۆڤ ئازادە بە پێی ویستی خۆی هەڵیبژێرێت. ئەگەر ئازادی پێشگریمانە بکرێت، ئەگەر هەموو هەڵبژاردنێک دەرفەتی ئەوەی هەبێت مانا بە مرۆڤێک بدات، ئەوا پێشگریمانە دەکرێت، هیوا هەموو هەڵبژاردنێک بگرێتەوە. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە هەڵبژاردن لە بنەڕەتدا

باوەڕبوونە بە گۆڕانکارىيەکى پێشبينيكراو. هەموو هەڵبژاردنێک گۆڕانکارىيەکە. هیوا لەو باوەڕە دێت کە گۆڕانکاری ڕوودەدات. هەر ئەم ئەگەرەيە کە هیوا لە ئێستاوە پێشوەختە دەدرێت. چونکە ئەگەری هەڵبژاردن و باوەڕی ئەوەی کە گۆڕانکارىيەکە ڕوودەدات پێشتر پێشوەختە دەدرێت، چاوەڕوانی کاریگەرییەکەیشی پێشوەختە بە کەسەکە دەدرێت. بەڵام هەموو کەسێک لە دڵی خۆیدا پەیڕەوی ئەم باوەڕە ناکات. کەسانێک هەن لە قووڵایی دڵیانەوە گوێ لەم دەنگە ئیمان-هیوا-دەرکەوتنە پێشوەختە قەدەرە ناگرن. ڕەتی دەکاتەوە. لە ئەنجامدا نائومێدی هەڵدەبژێرێت.

هیوا ئازادییە لە تاریکیدا. ئەگەر ئازادی ئێمە ئەگەرێک و توانایەک و حاڵەتێکی بوون بێت کە پێش مانا یان بێ مانابوونی ژیان بێت، ئەوا گەشبین بوون دۆخێکی وەهايە لە بوون. هەڵبژاردن، بە مانا سەرەتاییەکەی، باوەڕێکی سەرەتاییە بە ئەگەری گۆڕانکاری لە کات و شوێندا. هەڵبژاردن، بە سادەیی، جۆرێکە لە باوەڕ. سەرەتاییترین فۆڕمی هیوای تێدایە- چاوەڕێی ڕووداني هەندێک گۆڕانکاری. لەم چاوەڕوانییەدا تەواوی پێکهاتەی کاتی مر□قایەتی ئاشکرا دەبێت. مر□ق □ابردوو دەخاتە دواوە و لە ئێستاوە دەچێتە دەرەوە بۆ داهاتوو. ژیان نزیکەی لە هەر چرکەيەکدا نوێ دەبێتەوە. ئەم نوێبوونەوەش بە ئیمانە، کە پێی دەگیرێت و بەوەوە دەچێتە ناو داهاتووەوە. تا ئەو کاتەی کە لە نیوەی هەر چرکەيەک زیاتر دەچیتە ناو داهاتووەوە، پێشتر داهاتووت لە باوەش گرتووە. هەروەها مر□ق ب□م کارە دڵەڕاوکێیەکانی خۆی لە نەبوونی و بێزاری کە بەهۆی گیربوون لە ئێستادا دروست دەبێت و نۆستالژیا بۆ ڕابردوو دەگوازێتەوە بۆ داهاتوو.

بێگومان هیوا لەگەڵ نائومێدیدا پێکەوە دەژی. نائومێدی دەرئەنجامی ڕەتکردنەوەی هەڵبژاردنەکانی مر□ق□ ل□لایەن واقیعەوە. بە مانای ساغ نائومێدی واتە لەدەستدانی هیوا. لە بێ مانادا هیوا دەگۆڕێت بۆ نائومێدی. قووڵتر دەبێتەوە. پەیوەندی مر□ق ل□گ□□□ داهاتوودا کاڵ دەبێتەوە و تەنانەت پچڕاوە. مر□ق ه□ست دەکات چەندین جار ڕەتدکرێتەوە لەلایەن جیهانێکەوە کە پێناچێت هەرگیز باشتر نەبێت. مر□ق ل□ نائومێدیدا بەهۆی نیگەرانی بەردەوام و کەم زانینی خۆی و هەستکردن بە ناتەواوی و بێدەسەڵاتی و تاوانباری زا□□ د□بێت. بێ گومان گەورەترین زیانی ڕەشبینی، لەدەستدانی باوەڕ نیيە بە ئایندەی خۆی، بەڵکو لەدەستدانی باوەڕە بەوەی کە ئیرادەی ئازادی خۆی دەتوانێت ئەنجام بەدەست بهێنێت. بەم پێیە ڕەشبینی بەو مانایە نیيە کە هیوایەک نیيە، بەڵکو بەربەستێکە کە خۆی لە دەستبەرداربوون لە هەڵبژاردنی ئومێد بەدوور دەگرێت.

ئەنجام

واتە لەمانەی سەرەوە دەردەکەوێ کە مانای ژیان بەم سێ مەزاجەی خوارەوە دەردەبڕدرێت: ئازار، بێزاری و نائومێدی. هەموو ئەم مەزاجانە حاڵەتی ئۆنتۆلۆژی جیاواز لەبارەی بێمانایی ژیانەوە دروست دەکەن، ئازارەکان، ئازاری شانازیی بوون دەدات، بێزاری خود لە بەربەستی بووندا هەڵدەفڕێنێت، نائومێدی هێرش دەکاتە سەر باوەڕبوون بە ئازادی. سەرەڕای جیاوازییەکانیان، ئەم هاوبەشییە جەوهەرییەیان هەیە، کە هەموویان هەمیشە بەدوای مانادا دەگەڕێن، تەنانەت ئەگەر ئەم هەوڵە لە خۆیان یان کەسانی دیکەش بشارنەوە و ئینکاری بکەن. مرۆڤ لە ئازاردا بەدوای دۆزینەوەی بناغەیەکدا دەگەڕێت لە بووندا، لە بێزاریدا بەدوای بوونی ڕاستەقینە و تەواودا دەگەڕێت، لە نائومێدیدا بەدوای لەدایکبوونەوەدا لە هیچەوە دەگەڕێت. هەرچەندە ئەم هەستانە نەرێنی بن، هەموویان باوەڕێکی بنەڕەتییان هەیە کە ژیان مانای هەیە. ئەم باوەڕە ڕەنگە سادە، درێژ، شێواو یان هەڵئاوساو دەرکەوێت. بەڵام گەڕان بەدوای مانای ژیاندا وا نییە. مەسەلەکە ئەوە نییە کە ژیان مانادارە یان بێ مانا. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فێریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فێریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت، کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت. بەڵکو هەر ئەم باوەڕە سەرەتاییەیە کە ناگاتە قووڵایی دڵی مرۆڤ. ئەم باوەڕە فێریان دەکات کە ئەو ئازارانەیان خۆشبوێت کە لەگەڵ مرۆڤبووندا دێت.

پەڕاوێزەکان

(١) بەگومان ئینکاری ئەوە ناکەین کە هەندێک لە زیندەوەران مەیلیان هەیە خۆیان نەپارێزن و تەنانەت لە هەوڵی ئەوەدان خۆیان لەناوببەن. فۆڕمی توندڕەوی ئەمەش خۆکوشتنە. بەڵام خۆ لەناوبردن وەڵامەکە بە ئەم هێزە ژیانییە سەرەتاییەی خۆپاراستن. وەڵامەکە نەک دەوری تەکێی جەوهەری. تەنها ئەوەیە کە توانای خۆپاراستن بە هۆکاری جۆراوجۆری شێواوە، ناتوانێت خۆی لەگەڵ ژینگەی دەرەکیدا بگونجێنێت، یان لە خۆی نامەیە. وەک یاسایەکی بنەڕەتی ژیان، خۆپاراستن ڕێنمایی هەر ئۆرگانیزمێک دەکات بە بەدیهێنانی تواناکانی. خۆ زاوزێکردن فۆرمێکی ئایندەیی خۆپاراستنە.

(٢) ئینتێرسوبژێکتیڤیتێت ئاماژەیە بە پێکەوەژیان و پێکەوەژیانی زۆرێک لە بابەتەکان (مرۆڤەکان).

(٣) ئەلبێرکامۆ، ئەفسانەی سیزیفۆس (ئینگلیزی)، چاپخانەی پرێنتیس هۆڵ، ١٩٩٦، ل٣٢٠.
(٤) مارتن هایدگەر، "چەمکە سەرەکییەکانی میتافیزیک: جیهان، ترس و تەنیایی"، چاپخانەی زانکۆی ئیندیانا (ئینگلیزی)، ١٩٩٥، ل٧٦.
(٥) چێژبەخش – لە فەلسەفەی یۆنانی کۆندا ئاماژەیە بە مەیلی خۆبەخشین و چێژوەرگرتن و بەدواداچوون بە ئەو چێژانەی کە هەستەکان دەیهێنن.
(٦) ڤیکتۆر فرانکڵ، "گەڕانی مرۆڤ بە مانا"، چاپخانەی بیکن، ١٩٩٢، ل٧٥.

سەرچاوەکان

- کتاب پاسکال انتشارات: آگه آگهنویسنده: بن راجرز. مترجم : اکبر معصوم بیگی. تعداد صفحه :79. سال انتشار شمسی : 1401. سال انتشار میلادی : 1999.
- کتاب اسطوره سیزیف. انتشارات: نیلوفر. نویسنده: آلبر کامو آلبر کامو. مترجم : مهستی بحرینی. تعداد صفحه : 176. سال انتشار شمسی : 1401. سال انتشار میلادی : 1942سری چاپ : 6.
- هایدگر و مرگ. مولف: پل ادواردز . استفان میولهال . برنت ادکینز و .مترجم: مهرداد پارسا. ناشر: شوند. سال انتشار شمسی : 1409.

عەرەبی

- كيتاب ارسطو /مؤلف: عبد الرحمنبدويقسم: الفلسفة الإسلامية. الصفحات: اللغة: العربية. الناشر: مكتبة النهضة المصرية .314. تاريخ الطبع: 2017
- كيتاب كيركجارد /مؤلف: فريتيوف برانت . مترجم والمحقق: مجاهج عبدلمنعم مجاهدز اللغة: العربية. الناشر: مكتبة دار .الصفحات: 157. تاريخ الطبع: 2009 .الكلكمة
- كيتاب الإنسان والبحث عن المعنى معنى الحياة والعلاج بالمعنى . مؤلف: فيكتور إيميل فرانكل.. قسم:. بيوغرافيا ومذكرت أدبية مترجمة. اللغة: العربية. الناشر: مكتبة الأنجلو المصرية. تاريخ الإصدار: 01 يناير 2011. الصفحات: 142.

ئینگلیزی

- Crime and Punishment. Dostoevsky, Fyodor. Published by Heinemann, 1964.
- Existentialism Is a Humanism Paperback – by Jean-Paul Sartre (Author), July 24, 2007.

من و دەریا وعەباس جەمیل جێماو.. ستار ئەحمەد

شیعر بارانە ئاسمانی دەروون و سروشت جوانە دەکا،خەونە لەرۆخی دەریاکاندا لە ئاریشەی رۆژگار ورد دەبێتەوە,مەلەوانێکە لەناخی ئاوو هەمووگومان و راستییەکان دەکۆڵێتەوە,شیعر تارماییەکان لەتوێی وێنەو مەبەستا شیدەکاتەوە ،هەناسەیە دڵ لەپەستی زاخدەدا،چاوە .. نیگاکان دەژمێرێ.لەمەملەکەتی هەنسکا لە ڤیان دەگەڕێ (من و دەریا)کتێبێکی شاعیر عەباس جێماوە،لەلایەن یەکێتی نوسەرانی کورد/لقی کەرکوکەوە بەچاپ گەیشتووە.
کۆمەڵە شیعرێکی تێدا لەدایکبووە....

ئەی ژنە ئاوییەکە
بەردەکان
دەیانەوێت شتێك بڵێن
سێ شەوە
پەنجەکانیشت
بەرگی قرشیان پۆشیوە
لەکاتێکدا خۆیان نۆبەرەی وردە یاقووتن

شاعیر پێناسەی ژنێکمان بۆ دەکات ....رەنگە لەناخیدا جۆرە وشکیەك بەدی بکرێت ،هێندە بەسیمای عەشق و جوانیەکاندا دەڕوانێ،بێهوودە ییەکی بەباڵای شاعیردا بڕیبێ،ئەو سووتانەی ئەم بەگڕی دامرکاوە ،وشەکانی باڵیان لەکوانووی بێئەمەکیدا ..لەگیانەڵای نەمریدان و دەیانەوێ جاویدانییەك لەنێو ژاکانی عومرا بپۆشن .وەلێ ئەو بێئاگایانە لەمانای ئەمەك و راستییەکان ،تەنانەت لە بەرامبەردا بەردەکانیش دەیانەوێت بێنەگۆ،هەر چوون پەنجە نیانەکانی بەرگی بێبەزەییان پۆشیوە، قرش ئاسا نیازیان لە ناوبردنی چوارچێوەی خۆیانن .لەکاتێکدا سەرچاوەیان ئاوەو ..پێکهاتەی مرواری و یاقووتن ،ئەم کاردانەوەو رەنگدانەوەیە ..،کێ..؟دروستی کردووە..؟ کەسەکان یاخود کچە ئاوییەکە ..خۆی تەنها بەرووکەش بارانی بەزەیی لەبەژنی دەبارێ و لەناخەوەش نیازی لەناوبردنی دڵسۆزان و شاعیرە .ئەم هاوکێشە دژە باوە _ئاراستەکەی هۆنیار دەگرێتەوە .

ئەوەتا دەڵێت:.
منیش لەهۆگریتا
وەکوو نیل
بۆ ئێوارە خوانیکی سینەت و
پێکێك لە سۆز
پێچەوانەی گشت ئادەمییەکی کۆڵانەکەتان
شەپۆلی فەزای هەستەکانم
تا بێ گوڕتر دەبن

شاعیر لاوازو گۆشەگیرە لە ئاستی دڵخوازەکەیدا ،هەر بۆیە ئاوەژوو لەکۆمەڵ و ناسیاوانی،لە بەر خاتری دڵەکەی نیل ئاسا ..هەموو مەوداکانی تەسك کردووەتەوە و کۆمەڵ پەراوێز دەکات و لەخاڵی بەژوان گەیشتنێکا ..لەسینەی دولبەرەکەیدا دەتوێتەوە،بۆ ئەوەی پێکێك لەخۆشەویستی هەڵداو هەموو شەپۆلەکان تێکبشکێنێ.هەموو چرکەساتێکیش بەتاوتر ..بۆ مەبەستی دەکۆشێ و تاو ئەدات .شاعیر چاك دەزانێت ..ساردییەك لەبەرامبەردا چڕبووەتەوەو تەنانەت ،چاك هەست بەسەدای ناخی دەکات .

پێنووسە سێ بڕگەکەشت
وەکوو غەزەلێکی پژاو
مەنگ و بێ ژانن
لەکاتێکدا
شەپۆلی پەیڤی وەنەوشەیی و
شەیدای عیشق و عیرفانن

شاعیر جۆرە ئاڵۆزی و نەگونجانێك هەرێمی دەربڕینییان تەنیوە،ئاخر ..((خوازە)) سەدای ناخە ،ئەوەتا ئاواتەکەی جۆرە تێنەگەیشتنێك ـ لەگوفتارو غەزەلەکانیدا دەردەکەوێ کە هەست بەئەندێشەی ئەم ناکەن ،ئیتر چۆن لێشاوێك لەعیشق و عیرفان دروستدەکەن . بۆ کێ..گەر وایشبێت .بەری وەفاو رەنجی بۆ شاعیر نییەو ئەم فریودراوانە دەیەوێت ..لە سایەی پەیڤی شرینی ئەودا ئارامبگرێت.

منیش لەسەر سامیا
وەکو منداڵ□ە قەرەجێکی بەلەنگاز
بەبێ زەینی
بۆ نیگایەك
لە کۆڕی ژوانی رازەکانتا
چڵە شیعرێك

پەیکەری دڵم
لەشێوەی بایەکی لماوی
لەبەر پێتا دەڕوانم

هەر بۆیە خۆی وەکوو ڕەوەندێکی بەستەزمان دێتە پێشچاوو ،درك بەکاڵفامی خۆی دەکات،کەچی کۆڵناداو دەیەوێت ئەو گوڵەی بۆنی نەکردووە،ڕەنگە لەیەخەی ئەمیش نەدرێ ،بەگەشاوەیی بمێنێتەوە،بەرامبەر ئەم هەموو دڵڕەقییەی ئەو دڵی بکاتە چێەشیعرێك و چەشنی چاککەرەوەیەك گەرداوی هەڵوەستەکانی هەڵگرێ.

ئای ئەزیزم
مەرجان هەرەسی هێناو
دەیەوێت
برۆکانی خۆی بڕوتێنێتەوە
چەشنی گوڵە گەنمێك
لەسەر زوڵفی قەترانی تۆدا
لەنگەر بگرێ

شاعیر هێندە بەجوانی ئەڤینەکەی سەرسامە نیو ئەوەندە ..شەنگیەکی لەئاکارەکانیدا دەرنەخستووە.دارو بەردو مەرجان ــ هەمووی لەبەرامبەر هاوەڵەکەیدا هەرەسییان هێناوە،کەچی ئەم وایدادەنێت سەرجەمیان لەخزمەتی ئەودان و دەیانەوێت جوانتری بکەن.ئیتر شاگەشکەی سینەو برۆو زوڵفی قەترانی بووە،لەروانگەی خۆیەوە ،هەموو وەکوو ئەو لەهێڵی ئەودان و هەمان خۆشەویستی ئەم خۆشیان ئەوێ..

سێبەری ملوانکە
خوێنینەکەشت
لە نێو باخی شەقامەکان
هەر زیکرو سەما دەکات

شاعیر هێندە سەرشێتانە لەدڵدارەکەی دەڕوانێ.. تەنانەت سێبەری ملوانکەکەی کردووە بەسەماکەرو لەنێو باخی مەمکەکانیدا هەر خەریکی زیکرو حاڵێن .بزانین بۆکێ..؟دیارە عەباس خەو دەبینێ،هەر بەخەیاڵیش دەگەڕێتەوە لای ئەویندارەکەی.

تۆ بۆ من
بەرامەی گوڵە
تابلۆکانی (ڤانکوخ)ی و
تائەبەد پیرنابی

ئەوەتا ئەوی بەڵێنی ئەو گوڵانە داناوە کەبوونەتە بەهرەی ڤانکوخ و داهێنانەکانی ،باشە شاعیر چاك دەزانێت _کە ڤانکوخ بۆ کێ گوێی خۆی بڕی و ..ئاکامیش خۆی کوشت .نازانم شاعیر بیر لەچی دەکاتەوە..ئەوەتا..دەڵێت..

شەرمنن
مەخموورن
ئەستێرەن
چاوەکانت
مانا بە شەوەزەنگ دەبەخشن

کەواتە شاعیر خۆی بەقەرزاری ئەم نازدارە دەزانێت کەبوونەتە داینەمۆی هەست و نەست و شیعرەکانی کەئەویش تەنها جوانیەکەیەتی.

هەر دوێ شەو
وەکوو بەدمەستێکی بێ شەراب
دەستی چەپم خستەسەر شانی مانگ و
دەمڕوانیە سەمای
پەرەسێلکەیەکی دەنوك شکاو
غەمزەی عەیارت
بەڕێتمەوە

شیعر شۆڕبوونەوەیە بۆ دیوی ناوەوەی نەبینراوەکان و دەرهێنانی جوانییە لەشاراوەکان، بەڵام ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ ،کەهەڵبسین ناشیرینیەکان جوانکەین،بەڵکوو گەڕانە بەدوای نەزانراوەکانداو خستنەڕوویان بەو شێوەیەی کەلای زۆر کەس تارو مەنگە.
لەزۆر کۆپلەکانی کاك عەباس جێماودا ،هەمان مانا و ڕێباز دووبارە دەبنەوە،بەدەگمەنیش چووەتە دەرووی دورگە داخراوو مەنگەکانەوە.ئیتر رەنگە شاعیر ویستبێتی جۆرە دژوارییەك دروستبکات و نوێگەری لەتوێی شتە ئاشکراکاندا بێنێتە کایەوە.بۆیە والەخوێنەر دەکات ،جۆرە ماندوبوون و ساردییەك و وشکییەك لە بەرهەمەکانیدا ببینێ..ئەمەش لەخۆڕا نییە ئەم بۆ چوونەم لادروستبوو ،چونکە شیعرەکانی ئەم کتێبەم چاك خوێندەوە.شیعری ئەمڕۆ لێکخشانە لەگەڵ زمانداو خەیاڵی قووڵ و وێنەی شیعری و ریتمی شنە بەخشە ،ئیتر پێویستی بەڕستەی درێژو لێکدراو نییە .
دەسخۆشی لە کاك عەباس دەکەم ..هەوڵێکی چاکی داوە و ئەم بەرهەمانەیشی لەوانەی پێشووی جیاوازترن.خوازیارم لەبەخششی بەردەوامدا بێت .

ستار ئەحمەد

بۆ دەبێ شانازی بە کوردبوونمان بکەین؟.. جمال سلیمان

زیاتر لە ٢٥٠٠ ساڵ بەر لە سەرهەڵدانی ئاینی ئیسلام ، نەتەوەی کورد لەگەڵ نەتەوەکانی تری ئاریایی لەسەر بنەماکانی ئاینی پاکی زەردەشتی پەروەردە بوون ، بە جۆرێک کە تا ئێستاش، فەرهەنگ وکەلتورو فەلسەفەی زەردەشتی کاریگەری لەسەر کەلتورو فەرهەنگی کۆمەڵگای کوردەواری ماوە . نەتەوەی کورد پێش نزیکەی سێ هەزار ساڵ ، دوای روخانی ئیمپراتوریەتی مادەکان وبە درێژایی ئەو مێژووە ، هەر ژێر دەستە ولە ژێر ستەمی دەوڵەتەکانی فارس و عەرەب و تورک بووە . لەو کاتەوەی کە کوردە مادەکان ، دەوڵەتیان نەما و لە دوای روخانی ئیمبراتۆریەتی ساسانی ، زۆربەی کورد لەسەر ئایینەکەشی نەما ولە ژێر فشار و کوشتن و تەقاندن ووردە ووردە بوون بە موسوڵمان . بۆیە تا ئێستا کەسایەتی تاکی کورد لە ژێر کاریگەری کۆڵەکە بوونی ستەم و زۆرداری ولە ژێر باری نائومێدی و پەرتەوازەیی دەناڵێنی ، بەبێ ئەوەی خۆراگری و بەرخودان و وابەستە بوونی بە خاک و نیشتمان وفەرهەنگ وکەلتوری نەتەوەکەی و ئاینەکەی لە دەست بدات.

لە مێژوودا چەندین نەتەوەی خاوەن ئیمبراتۆریات و دەوڵەتی بەهێز، خاوەن ئاین و فەرهەنگ و کەلتور لە ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوەراست و لە شوێنی تری ئەم جیهانە ، لە ئاکامی گۆرانی هاوکیشەی هێزەکان لە وەرچەرخانی مێژوویی بەرگەیان نەگرت و لە نیوچوون . بەڵام نەتەوەی کورد لە خاکی کوردستانی خۆی ، لەژێر باری ئەو هەموو جەنگ و ململانێ و پێکدادانی دەستەڵاتی زل هێزەکان لە ناوچەکە ، سەرەرای ئەو هەموو ستەمەی کە بەدرێژایی مێژوو لێی کراوە ، بەڵام کورد خۆراگرانە ، توانیویەتی ئیرادەی خۆی وەک نەتەوەیەکی زیندو خاوەن فەرهەنگ و کەلتور بپارێزێت . لە دوای دەیان شۆرش و جولانەوە و هەڵسانەوەو نوشستی ، کورد تا ئێستاش بە هەموو پێکهاتە جیاوازیەکانی سیاسی و بیرورای ئاینی و مەزهەبی ، بەردەوامە لە خەبات و تێکۆشان بۆ رزگاری و سەربەخۆیی . بێگومان وە بە

دەنیایەوە ، زوو بێت یا درەنگ ، نەتەوەکەمان بە هەموو ئاوات و ئامانجەکانی دەگات وە سەرەنجام سەرکەوتن بە دەست دەهێنێ .کلیلی سەرکەوتنی گەلەکەمان مەرج و فاکتەری سەرەکی و تەنیا ، یەک ڕێزی و ڕێکخستنەوەی ناوخۆی ماڵی کوردە لە نیشتمانی خۆیدا، ئەوەش بە گەڕانەوە بە فەرهەنگ و کەلتورە ڕەسەنەکەی کورد و سە گەشەی ئەخلاقی کە پێکهاتووە لە {بیری چاک و گوفتاری چاک و کرداری چاک} ، بە داهێنان و بەرجەستەکردنی ئەم سێ چەمکە دەبێت، لە ناخ و ڕەفتارو هەر تاکێک وخێزانێک و کۆمەڵگا و حوکمرانانی کوردی، لە هەموو بوارەکانی ژیان.

ئەمەی کورد، هەمیشە لە هەموو قوناخەکانی ژیانی هەر تاکێک لە ئەمە ، لە مناڵیەوە بگرە تا هەرزەکاری و لاوی و لەو کاتانەی چونە ژوور تەمەنیشەوە ، شانازی بە کورد بوونی خۆمان دەکەین . زمان و جل و بەرگ و موسیک و گۆرانی و فۆلکلۆر و کەلتور و داب و نەریتی کوردەواری , لەشێوازی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی خێزان و بنەماڵەیی و عەشیرەتی و کۆمەڵایەتی، ئەمانە هەمووی ، هەمیشە مایەی شانازیمان بوون ، هەمیشە لەلامان باشتر و جوانتر بووە، لە فەرهەنگ و کەلتوری نەتەوەکانی تر . بێگومان لە خۆبەختکردن و ئازایەتی و جوامێری لە پێناوی ئازادی و سەربەخۆییدا ، دژ بە ستەم و زۆرداری هەمیشە شانازیمان بە خۆراگری و ئازایەتی نەتەوەکەمان کردووە . شۆڕشەکانی کورد لە کوردستان و خۆبەختکردنی لاوو گەنجی کورد و خۆراگری لە بەردەم ئازارو ئەشکەنجەو قەنارەدان لە نێو زیندانەکانی داگیرکەرانی کوردستان، ئەوانە هەمووی گەواهیدەر و سەلمێنەرن ، کە کورد وەک نەتەوەیەکی زیندو خاوەن بەرخودانی سەخت بووە بە درێژایی مێژوو ، لە پێناو وەدەستهێنانی مافە ڕەواکانی ، لە ئازادی و سەربەخۆیی و ئاشتی و دیموکراسی و بەردەوامە لە خەبات و تێکۆشان . ئەمەی کورد ، لە رووی دابوو نەریت و ئاکارەوە واتە لە رووی { ئەخلاقیەوە } هەمیشە ، لە نیـــو نەتەوەکانـــدا ، لە رووی دەست و دەم و داوێن پاکی ، خۆمان بە باشترین و جیاواز ترینان زانیـــوە . لێـــرەدا دەتـــوانم بڵێـــم نەک هەر خۆمـــان بە جـــوایەز لە نەتەوەکانی تر زانیوە ، بەڵکو نەتەوەکانی تریش کوردیان لە رووی بـــاشی و پـــاکی داب و نەریـــت و راســـتی و راســـتگۆیی و ئەمـــانەت و موتمانەیی ، تەواو بە جیاوازیان زانیوە . بە تایبەتی لە مامەڵە کردن و لە هەموو جۆرە پەیوەندیکیان لەگەڵ تاک و کۆمەڵگای کوردیدا . بۆیە تاکی کورد لە هەر کوێک بوبێت هەمیشە جێ موتمانە بوون .

بە داخەوە ئەو مێـــژووەی کـــورد کە نوســـراوەتەوە ،کە ئێـــستا لەبەر دەستدایە و ماوەتەوە بۆمان ، زۆربەی راستی ووردەکاری رووداوە

راستەقینەکانی مێژووی کوردی تیا تۆمار نەکراوە چ ئەوەی لە لایەن پەنوسبەدەستەکانی نەتەوەکانی تر ، کە بە شێوەیەکی رەگەزپەرستانە و دوژمنکارانە نوسراوەتەوە و چ لە لایەن ئەو دەستەڵاتانەی کە ستەمیان لە نەتەوەی کورد کردووە و بە داخەوە کە مێژوو نووسانی کوردیش کەمتەرخەمی زۆریان کردووە ، لە بە دواداچوونی وورد بۆ مێژووی کورد نەکراوە . سەبارەت بە مێژووی سەدەی رابووردو ، بە تایبەتی لە کوردستانی باشوور ، کە لەلایەن کۆلۆنیالی ئیمپراتوریەتی بەریتانی ئەوسا ، لەساڵی ١٩٢١ کاتێ کە مەملەکەتی عیراقیان دامەزراند ، کوردیان بە ئارەزومەندانە لکاند بە دەوڵەتی عیراقەوە . کورد بە درێژای زیاتر لە یەک سەدەیە خەبات دەکات دژی ستەم و زۆرداری . هەرچەندە کورد لەو مێژووە ، تەواوی مافەکانی رەشەنبیری و نەتەوەیی پێنەدرابوو ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زۆرجار پۆستی وەزاری و سەرەک ئەرکانی سوپا و پۆستی پارێزگار و …هتد ئەدرا بە کەسانی کورد ، لەبەر زیرەکی و توانایی و رەشەنبیری کە هیمای جۆریک لەجیاوازی و متمانەی دەنوێنی بە دڵسۆزی و دەست و دەم و دامێن پاکی و راستی و راستگۆیی ، کە کورد جیاواز لە نەتەوەکانی تر پێی ناسرابوو . هەروەها جێگای سەرەنجە ، لە مێژووی حکومەتەکانی یەک لە دوای عیراق ، ئەفسەرە مرافیقەکانی شەخسی مەلیکەکان و سەرەک کۆمار و فەرماندەی فیرقەکانی سوپا وە تا سەدامی دکتاتۆریش ،کە مرافیقەکەی کورد بوو ، کە ناوی سەباح میرزا بوو هەر هەموویان بە رەچەڵەک کورد بوون .
لە ٢٠٠٣ وە لە دوای روخانی سەدام و رژێمەکەی ، تا ئەستاش فەوجێکی کورد لە بەغدای پایتەخت پارێزگاری لە پەرلەمانی عیراق دەکەن . هەرچەندە زۆربەی پێکهاتە سیاسیەکانی عەرەب لە عیراق لە زۆرینەی شیعە و سنە پێکهاتوون ، بەڵام بەو ئەندازەی کە متمانەیان بە کورد هەیە لە زۆر رووەوە ، بە تایبەتی لە رووی ئەمنیەوە ، ئەوەندە متمانەیان بە یەکتری نەبووە . سەبارەت بە تاکی شەقامی عەرەبی عیراقیش ، ئەو متمانەیە رەنگی داوەتەوە لەسەر مامەڵەی بازرگانی ، و پەیوەندی دوستایەتی و کۆمەڵایەتی . وەک پێشتریش باسمان کرد ، ئەمەی کورد هەمیشە خۆمان بە جیاواز زانیوە لە رووی چاکە کردن . هەموو ئەو ئاکارو داب و نەریتانەی کە بۆتە هۆی شکۆمەندی نەتەوەیمان . روحیەتی لەخۆ بوردەیی کورد ئەوەندە لە ئاستێکی بەرزە لە هەموو رۆژگارەکاندا بە تایبەتی لەو کاتانەی کورد ، دەستەڵاتی هەبوبی زۆر بەخشەندە بووە بە جۆرێک ، کە تەنانەت رقی لە دوژمن و ناحەزەکانیشی نەبوتەوە . بە نمونە زۆربەمان راپەرینی ساڵی ١٩٩١ مان لە بیر نەچووە یا بیستوومانە ، کە سێ فەیلەقی سوپای سەدام تەسلیم بە هێزەکانی کورد بوون ، ئەوسا کورد نەک هەر

تەنانەت بیری لە تەڵەی ئەو هەموو ستەمەو تاوانەش نەکردەوە کە لێی کرابو لەلایەن سوپای سەدام ، بەڵکو لە جیاتی ئەوە خەڵکی کورد ، هەڵسان بە مێوانداری کردنیان ، لەو زستانە ساردە قەیراناوی و نەبوونیە ، خەڵکی دیهاتەکان ، هەرچی ئازووقە و کەرەستەی گەرمکردنەوەیان هەبوو بە ماوەی چەندین رۆژ لە میوانداری ئەوانی سەرف کرد تا بە سەلامەتی گەرانەوە بۆ ماڵ و حاڵی خۆیان . جگە لەوەش نمونەی زۆر هەیە کە بەخشەندەیی کورد دەسلمێنی ، جیاواز لە نەتەوەکانی تر . لە پەیدا بوونی شەری داعشەوە ، لە ساڵی ٢٠١٤ وە تا ئێستا ، نزیکەی زیاتر لە دوو ملیۆن ئاوارەی عەرەب لە کوردستان دەژین و نیشتەجێن ، کە زۆر رێزیان لێگیراوە وە زۆر بە خۆشحاڵی زیاتر لە خەلکی کوردستان ، ژیان بەسەر ئەبەن لە نەو سروشتە جوانەکەی کوردستان . بەڵام بە بەراوورد کردن ،ئێستا لەم بارودۆخەدا ، ئەگەر هەر تاکێکی کورد بچێتە بەغدا ، هەست بە مەترسی دەکات و ناوێرێت بە ئاشکرا لە هەموو شوێنێک و کاتێکدا بە بەرگی کوردی بگەڕێت و هاتووچۆ بکات . دیارە ئەم سیفەتە باشانەی کە کورد پێی ناسراوە ، لە گیانی لێخۆبوردەیی و مرۆڤ دۆستی و چاکەکردن و ئاشتیخوازی و ئەمانەو زیاتریش ، هەمووی ناسنامەی نەتەوەیی کوردن . بەڵام بە داخەوە و سەیر لەوە دایە ، کە تا ئێستا زۆربەی کورد نازانن هۆیەکانی ئەم هەستکردنە بە جیاوازی و شانازی کردنە بە کوردبوونمان لە کوێوە هاتووە و هۆیەکانی چین ؟ و لە کوێوە سەرچاوەیان گرتووە ؟. بە داخەوە ئەمەی کورد تەنیا لە گێژاوی نەهامەتیەکانماندا بیر لە خۆراپیەکانی خۆمان دەکەینەوە و وێل و سەرگەردان دەبین .

لە جیاتی ئەوەی کە پێویستە ، لە کاتە چارەنوسازەکاندا بیر لەو باشیانە بکەینەوە ، کە خودا پێ بەخشیوین جودا لە نەتەوەکانی تر ، بۆ ئەوەی بیکەینە هەوێنی بەهێز بوونی یەکریزی و زامنکردنی سەرکەوتنەکانمان . بێگومان ئەو جیاوازیانە، لەبەر ئەوە نیە کە زۆرینەی کورد موسڵمانە ، چونکە ئەو نەتەوانەی تریش کە لەگەڵ کورد دەژین لەووڵات و ناوچەکەماندا ، ئەوانیش وەک کورد موسڵمانن . هەروەها کورد خاوەنی داهێنانێکی زانستی دیاریکراو نیە ، تا بەو هۆیەوە ، بەجیاواز بناسرێت لە نیو نەتەوەکانی تر لە جیهان . لێرەدا بە دڵنیاییەوە ئەتوانین بڵێن کە تەنیا هۆکارێک هەبێت بۆ ئەو جیاوازیەمان و شانازی کردنەمان بە کورد بونی خۆمان ، ئەوەش بێگومان تەنیاو تەنیا، دەگەرێتەوە بۆ مێژووی دێرینی نەتەوەکەمان . کە بە درێژایی مێژووی ٢٥٠٠ساڵ پێش دەرکەوتنی ئاینی ئیسلام ، نەتەوەی کورد لەسەر بنەماکانی { بیر و چاک و ووتەی چاک و کرداری چاک }ی ئاینی پاکی زەردەشتی و خودای یەکتا پەرستی پەروەردە بووە

. بۆیە دەتوانین بڵێن کە داب و نەریتی کورد ، زادەی فەرھەنگ و فەلسەفەو کەلتوری ئەو ئاینە پاکە بووە کە {بنەماکانی لەسەر ، خودا پەرستی و خوشەویستی خودایی و مرۆڤ دۆستی ، وەک بونەوەرێکی خودایی بە پارێزگاریکردن لە {ژیان و ژینگە ، بە بێ پاک راگرتنی ئاگر ئاوو ھەوا و خاک و سروشت و ژینگەی و پارێزگاری کردن لە ھەموو بونەوەرەکانی خودا} . ئەوەش لە رێگای چاکەکردن و پاک راگرتنی روح و ویژدان و پەیڕەو کردنی راستی و راستگۆیی و چاکەکردن دەکرێت . بەڵێ بە شانازیەوە دەتوانین بڵێن: ناسنامەی کورد و جیاوازی نەتەوەییەکەی دەگەڕێتەوە بە مێژووی ھەزاران ساڵ لە پەروەردە بوونی کورد لەسەر ئەم بنەما پاکانە ، بە جۆرێک، کە مۆرک و ڕەگوو ریشەی لە قووڵایی ناخی جیناتی تاکی کورد داکووتاوە و لە داب و نەریت و ڕەفتارەکانی ھەموو تاکێکی کوردی نێرو مێ ھەستی پێ دەکرێت . لە گڕپەو بڵێسەی ئاگری پیرۆزی نەورۆزی ھەموو ساڵێکی نوێ زەردەشتی و کوردی ھەستی پێدەکرێت . لە دیمەنی سروشتی جوانی رازاوە بە داب و نەریتی فەرھەنگ و کەلتوری جیاوازی کۆمەڵگای کوردی ھەستی پێ ئەکرێت . لە دیمەنی جوانی دەرفەنی سروشتی دیھات و شارو چکەکانی کوردستان ھەستی پێ ئەکرێت . لە سروشتی پەیوەندیە یەکسانی تێکەڵاو بە ئازادی و سەربەستی تاکەکانی ژن و پیاو و ڕەسەنایەتی لادێ و کەلکتورە جوانەکانی ھەستی پێی ئەکرێت. لە ناخی ھەر تاکێکی مسوڵمانی میانڕەوی کورد ، لە لایەنە چاکەکاریەکانی مسلمانیەتیەکەی کە فەرمان بە چاکە دەکات بە دوورکەوتنەوە لە خەراپە ، بە مەبەستی خوداپەرستی و مرۆڤ دۆستی ھەستی پێی دەکرێت . ئەمانە ھەمووی زادەی دەرھاویشتەی دوو ھەزار و پێنج سەد ساڵی پەروەردە بوونی کوردە لەسەر فەرھەنگی ئاینی پاکی زەردەشتی کە نەخشی کێشاوە لە ناخی کورد . ھەر بۆیەش کورد لە ھەر کوێک بێت و لەسەر ھەر ئایین بیرو بۆچونێک بێت ، کورد بوونی وەک ناسنامە بێتە مایەی شانازیکردن . گەر بە ووردی بیر بکەینە لە مێژووی سەردەمی ئاینی زەردەشتی و شارستانیەتی مرۆڤایەتی لە سەردەمی دەستەڵاتی ئیمپراتۆریەتی مێدەکان کە بە ڕەچەڵەکی نەتەوەی کورد ناسراون ، ئینجا بە باشی تێدەگەین کە جیاوازیەکانمان و شانازیەکانمان لەو مێژووە سەرچاوە دەگرێت . بۆیە ئەمەی کورد پێویستە لەسەرمان کە مێژووی خۆمان بناسێنەوە چونکە بەبێ ھەولدان بە ناسینەوەی مێژووی خۆمان ، نە خۆمان دەناسینەوە ، نە پێگەی خۆشمان ئەدۆزینەوە لە ناو شارستانیەتی مرۆڤایەتی . بە داخەوە کە دەبینین نەتەوەکانی داگیرکەری کوردستان مێژووی کوردیان شێواندووە ، بە جۆرێک نوسراوەتەوە ، راستیەکانی بە ئەنقەست شێوێنراوە ، بە ئەوەی بە تێپەربوونی کات کورد ناسنامەی نەتەوەیی خۆی لەیاد

بچێتەوە ، بۆ ئەوەی تاکی کورد ئێنتیمای بۆ گەل و خاکی پیرۆزی نیشتمانەکەی لە دەست بدات . بۆ ئەوەی سەرەنجام ، کورد ببیتە کامایەتێکی پاشکۆ بۆ ئەو نەتەوانەی کە بە درێژای مێژووی ستەمیان لە کورد کردووە . ئەگەر چاوێک بە مێژووی نەتەوەکەمان بخشینین دوای روخانی دەستەڵاتی دەوڵەتی مادەکان ، دەبینین خاکی کوردستان بۆتە مەیدانی تەراتێنی جەنگی ئیمبراتۆرە زل هێزەکان لە ناوچەکە . لە کاتێکدا کورد لە ماڵی خۆی لە نیشتمانی داگیر کراوی خۆی و بە هیچ جۆرێک و هەرگیز هیرش و پەلاماری خاکی هیچ ووڵاتیک و نەتەوەێکی تری نەداوە .

ئەو سەردەمەی کە، کورد خاوەنی ئاین و فەرەهەنگ و کەلتوری خۆی بووە لە ناوچەکە، بەهەمان شێوە دەبینین ، کورد خاوەنی دەوڵەت و دەستەڵاتی بەهێزی خۆی بووە . بەڵام کاتێک لەوەرچەرخانی مێژوو دا کورد ، دەستەڵات و ئاینی خۆی لەدەستدا بەهۆی هێرشی زلهێزە درندە داگیرکەرەکان ، کوردیش وەک نەتەوەێک ووزەو هێز و پێگەی لە ناو نیشتیمانی خۆی لەدەست دا وە و لاواز بووە . هەر بۆیە کورد بەردەوام و تا ئێستاش ، هەر لەسەنگەری بەرگریدا بووە لە بەرامبەر ئەو هێزانەی دەوروبەری کە لە هاوکیشەی هێزدا زۆر نا بەرابەر بووە . هەربۆیەش بە پلانی دوژمنان ، کورد بەردەوام تووشی هەڵەی پەرتەوازەیی و بێ دەستەڵاتی و ژێر دەستەیی بووە. بەردەوام کورد تووشی کێشەی نەبوونی یەکریزی بووە ، کە بۆتە هۆی ئەوەی دوا بکەوێت لە پاراستنی دەستکەوتە مێژوویەکانی . کورد ئێستا بۆ ئەوەی بتوانی دەستکەوتەکانی بپارێزێت کە رەنجی خەباتی خەێناوی یەک سەدەیە لە کوردستان ، بۆ ئەوەی تاکی کورد موتمانەی بە خۆی و هیوای بە ئایندەێکی سەرکەوتوو و ئینتیمای بۆ خاک و گەل و نیشتمانی کوردستان بەهێز بێت ، زۆر پێویستە لەسەر مێژووناسانی کورد , دەست بکەن بە نوسینەوەی سەر لە نۆی مێژووی راستەقینەی نەتەوەکەیان . بە دڵنیایەوە بۆ سەرکەوتنی ئەم هەوڵ و کوششانە پێویستە لایەنە پەیوەندیدارەکان لە حکومەتی هەرێمی کوردستان ، پلانی جدیان هەبێ بۆ هاوکاروی و یارمەتیدانی ئەم ئەرکە نەتەوایەتی و نیشتمانیە پیرۆزە . تەرخانکردنی بوجەێکی شایستە و گونجاو بۆ پاراستن و پارێزگاری کردن لە شوێنەوارە مێژوویەکان، کە ئێستا رووبەرووی مەترسی لە ناووچوون بونەتەوە ، بە هۆی باندەکانی مافیای ئاسار و هەروەها بە هۆی رووداوە سروشتیەکان وەک باران و لافاو سووتان بۆمەلەرزە وە هەروەها هەوڵی بەردەوامی دەوڵەتانی ناوچەکە بە بۆمبارانکردنی شووێنەوەارە مێژویەکانی کورد بە مەبەستی لەناوبردنی مێژووی دێرینی نەتەوەی کورد . چونکە ئەم شوێنەوارانە سەرچاوەی سەرەکین بۆ دراسەکردن و توێژینەوەی

زانستیانە، بە نوسینەوەی سەر لە نوێی مێژووی کوردو کوردستان . دووبارە دەبێت ئەوە بزانین و بە کردار جێبەجێی بکەین ، کە کلیلی سەرکەوتنی گەلەکەمان مەرج و فاکتەری سەرەکی و تەنیا ، یەک ڕێزی و ڕێکخستنەوەی ناوخۆی ماڵی کوردە لە نیشتمانی خۆیدا، ئەوەش بە گۆڕانەوە بە فەرهەنگ و کەلتورە ڕەسەنەکەی کە {بیر و ووتە و کرداری چاکە} ، بە داهێنان و بەرجەستەکردنی ئەم سێ چەمکە دەبێت، لە ناخ و ڕەفتارو هەر تاکێک وخێزانێک و حزب وکۆمەڵگا و حوکمرانانی کورد ، لە هەموو بوارەکانی ژیان.

جمال سلیمان
١/١/٢٠٢٣

سێ کتێبی شیعری پێشەوا کاکەیی چاپ و بڵاو کرایەوە

١- ڕۆمانەشیعر-دەقیوالەای (ئۆقیانووسیا بە تامی شیعر)ی پێشەوا کاکەیی چاپ و بڵاو کرایەوە

پێشەوا کاکەیی، خاوەنی چەندین کتێبی شیعری و لێکۆڵینەوە و نامەی ئەدەبییە؛ هەروەها خاوەن دوو مانیفێستەی پڕۆژەی شیعرییە، بە ناوی: «شعرەڕێ» و «شعرەڕێی گەلدەزی» کە کارنامەکەی شیعرەڕێ لە هەشت پڕۆژە پێک هاتووە، ئەوانیش:

١- ئەفریقانامە، بە تامی شیعر.
٢- زەمیننامە، بە تامی شیعر.
٣- ئەمریکای باشوور، بە تامی شیعر.
٤- ئەمریکای باکوور، بە تامی شیعر.
٥- زەریا و بەستەڵەکی باشوور، بە تامی شیعر.
٦- ئۆقیانووسیا، بە تامی شیعر.
٧- ئاسیانامە، بە تامی شیعر.
٨- ئەورووپانامە، بە تامی شیعر.

شاعیر، لە ساڵی ٢٠١٦ەوە تاکوو ئێستا، شەش پڕۆژەی نووسیوە، هەروەها بەرگی یەکەمی مانیفێسۆی دووەمی شیعر□□ی گەلدۆزی) بە چاپ گەیاندووە کە یازد□ بەشە.

لەبارەی ئەم پەڕتووکەوە پێشەوا کاکەیی دهڵێت:
ئەم بەرھەمە: دووەم ئەزموونی شیعری منە کە لە (ڕۆمانەشیعر-دەقیوڵا)دا خۆی دەبینێتەوە. پڕۆژەی شەشەمی کارنامەی (شیعرەڕێ)ـمە کە لە ساڵی ٢٠١٦ـەوە کاری لەسەر دەکەم. ئەمەیش دوای ئەوەی دێت کە پڕۆژەی پێنجەم (زەریا و بەستەڵەکی باشوور بە تامی شیعر) وەک (ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵا) لە ساڵی ٢٠٢١ نووسرا و لە ساڵی ٢٠٢٢ چاپ کرا. لەو پەڕتووکەدا، پێشەکی و کورتەیەکی تێدایە لەبارەی (ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵا) وەک ژانرێکی نوێی شیعری، کە ئەم ژانرە خۆم لێکم داوە و بەرھەمم هێناوەتەوە وەک ژانرێکی نوێی شیعری. بە واتایەکی تر، من خاوەنی ئەم ژانرەم لە مێژووی شیعردا. لەو پەڕتووکەدا، سێ کاری جیاوازم خستووەتە ڕوو، کە ئەویش ئەوەیە لەدوای زەریا و بەستەڵەکی باشوور بە تامی شیعر دیسانەوە وەک ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵا هاتووەتە بەرھەم. هەروەها یەکەمین جارە (ڕۆمانەشیعر-دەقیواڵا) لەبارەی ئەم قاڕەوە دەنووسرێت بە شیعر. هەروەها جارە شیعری تێدا زاوەتەوە و بە شیعر بەستراوەتەوە. ئەم پڕۆژە شیعرییە، خەم و ئازار و حەیرانی کەسێکە کە دەیەوێت لەناو دوورگە و شەپۆلەکانی وڵاتانی ئۆقیانووسیادا، زمان و فکر و مێژوو و ڕەخنە و هێزی داگیرکەر و کۆمەڵەشتێک بگێڕێتەوە، خەمی کورد وەک بوون و هەبوو بەر باس بدات. کورد دەباتە ناو ئەو گەلانەی کە لەو قاڕەدا دەژین و گەلانیش ڕادەکێشێتە ناو خۆیەوە، لەوێوە هەم ڕەخنە لە خۆی و هەم لە جیهانیش دەگرێت. لەگەڵ ئەوەیشدا، کوردێکی گەڕیدە لەناو و ئاو و دوورگەکاندا جیهانی ژینگە بەر باس دەدات. باس لە گرنگی زمان و شوناس و کولتوور و داهاتوو دەکات و دەیانخوێنێتەوە.

پارچە شیعرێک لە کتێبی: (ئۆقیانووسیا بە تامی شیعر)ەوە…

ڕاناچڵەکێن، کێ؟ مر□ق □اناچڵەکێ!
ئەگەرچی هەریەکە لە جێی خۆیەوە،
[ڕا دەرد□ بڕێت و
ڕان دەخوات و
ڕانا، دنیای سەرمایەداری و
ناچڵە کارەکانی و
چڵ بە چڵی درەخت دەشکێنێ و دوایش د□□□
ک□ بوو□؟

دێتەوە ناو زمان و
بەستەزمان خۆی نیشان دەدات و دەڵێ
کێ ڕاناچڵەکێ؟ دیسانەوە دەڵێم مر□ق □اناچڵەکێ!]

بەڵێ ڕاناوەستێ،

بێ ڕا و ناو و ڕاناو و ئاو دانامرکێتەوە،
خۆی پێ دانایە و مرکەمرکی دێ و خەو دەیباتەوە.
کە لە خەو هەڵدەستێ، دەنواڕێ
ئاسمان ساوە و هەڵم لەسەر ئاوەکان هەڵدەستێ.
ببوورن ئەی دوورگە زگدڕاوەکان!
هێندەی ئاو بخۆنەوە هەڵمساون،
لەناو زەریادا قەتیس ماون!
مر□ق ف□ر بووە بە دەستبەسەریەکترداشکاندنەوە
دەست دەکات بە پۆز،
دەستبەسەر دەبێت بە هۆی تاوانەکانی،
بەسەر یەکتریدا دەڕشێنەوە،
یەکتر دەشکێننەوە،
داش دەدەنە یەکتری و
داشکاندن بۆ خۆیان دەکەن کە ئیتر
شکاون و هەڵناستنەوە.

٢- چاپی دووەمی «پاشماوەی هەناسەکان»ـی پێشەوا کاکەیی چاپ و بڵاو کرایەوە

ئەم بەرهەمە: لە ماوەی ساڵانی (٢٠٠٥ – ٢٠٠٨)ـدا نووسراون، ساڵی ٢٠٠٨، بۆ جاری یەکەم لە چاپخانەی گەنج لە سلێمانی لەسەر ئەرکی نووسەر خۆی چاپ کراوە. چاپی دووەمی لە چاپخانەی کارۆ لە سلێمانی دیسانەوە لەسەر ئەرکی نووسەر خۆی چاپ کراوەتەوە. ئەم پەڕتووکە: پێک هاتووە لە (٣٨) شیعر و لە دووتوێی (١١٨) لاپەڕەدا و لە چوارچیوەی فکری و سیاسی و ئەوینی و ڕەخنەدا خۆی دەبینێتەوە. کاری ڕێنووس و هەڵەچنی: (وشیار عەلی) و کاری بەرگ: (ئیبراهیم ساڵح)، بە ئەنجامیان گەیاندووە.

.
پارچە شیعرێک لە کتێبی: (پاشماوەی هەناسەکان)ـەوە…

شێتەکان سیگارکێشێکی عەجایبن،
لە یەکەم مژیاندا

دووکەڵەکی خەیاڵاوی وێنا دەکەن،
کە دەبینن لە وێنەی ئافرەتێکی ڕووت دەچێ،
قونچکی سیگارەکەش دەمژن!

٣- چاپی سێیەمی «منم، دیدەوانیی گوڵ دەکەم»ـی پێشەوا کاکەیی چاپ و بڵاو کرایەوە

ئەم بەرهەمە: لە ماوەی ساڵانی (٢٠٠٧ – ٢٠١٠)ـدا نووسراون، ساڵی ٢٠١١، بۆ جاری یەکەم لە چاپخانەی دیلان لە سلێمانی لەسەر ئەرکی نووسەر خۆی چاپ کراوە. چاپی دووەم و سێیەمی لە چاپخانەی کارۆ لە سلێمانی دیسانەوە لەسەر ئەرکی نووسەر خۆی چاپ کراوەتەوە. ئەم پەڕتووکە: پێک هاتووە لە ١٦ شیعر و چامە، کە خۆی لە (١٠٧) لاپەڕەدا دەبینێتەوە، کاری ڕێنووس و هەڵەچنی: (وشیار عەلی) و کاری بەرگ: (ئیبراهیم ساڵح)، بۆ ئەنجامیان گەیاندووە.
ئەم بەرهەمە: ئەزموونێکی سەرەتای نوێی شاعیرە لەمەڕ بوونێتیی هەبووەکان، کاکەیی لەم بارەوە دەڵێت: ئەم بەرهەمەم لەمەڕ دنیای ڕۆحانیی و هەبوویەتیی بوونەکانەوەیە، کە بوون تێیدا ناوەندی دەقە. ڕوانینە لە جیهانبینیی مرۆڤ بۆ بوونەکان، کە لە پێناو خودێتیدا بوونەکان دەخەنە ژێر حەز و ویست و دەسەڵاتی خۆیانەوە. مرۆڤ وەک بکوژی لێ هاتووە لە پێناو خواستەکانیدا، هەبوویەتیی دیکە وەک پێویستی بۆ هەبوویەتیی خۆی تەماشا دەکات. لەم بارەوە، لە پێشەکیی پەڕتووکەکەیدا دەڵێت: «گوڵ، ئەو ڕۆحە موقەددەسەیە، کە وەک گشت ڕۆحە خوڵقاوەکانی دیکەی خودا، بە دیار پشووی درێژی ژیانەوە ڕاوەستاوە و هەمیشە لە دەلاقەی جوانیی خۆیەوە دەڕوانێتە ژیان. ئەوە گوڵە هەمیشە فەرامۆشیمان دەداتێ، وێنەی بەهەشتمان نیشان دەدات. گوڵ شوێنگەی خۆی ڕازاوەیە و دەروونی مرۆڤەکانیش ئاسوودە دەکات؛ ئەگەرچی هەر گوڵێ، دەبێتە شەهید و ئەنفالی «زیندەبەچاڵ»ـی دەستی مرۆڤەکان.»

پارچە شیعرێک لە کتێبی: (منم دیدەوانیی گوڵ دەکەم)ـەوە…

ئەی گوڵ! تۆ موحیبەتیت،
چۆن دڵم دێت ڕۆحت بکێشم؛
سەرت لە لەش جیا بکەمەوە و
بتکەمە قوربانی بۆ یارەکەم!
ئیزنم بدە ئەی گوڵ!
بە خاکەوە بتگوێزمەوە بۆ لای ئەو؛
دەستێکم بۆ قەدتەوە،

تا دەکەکانت بە پەنجەمدا بچن و خوێناوی بن،
دەستەکیشم به ڕەگوڕیشەی نێو خاکتەوه بێت.
تا تێبگات یارم کە تۆش موحیبەتیت.
ئیزنم بدە ئەی گوڵ!
دیدەوانییت بکەم و نەهێڵم کەس لە دژت بجەنگێت،
تا ئەو ساتەی تەمەن یەخەت دەگرێت؛
تا خودا، بەرەو مەرگت ڕادەکێشێت.

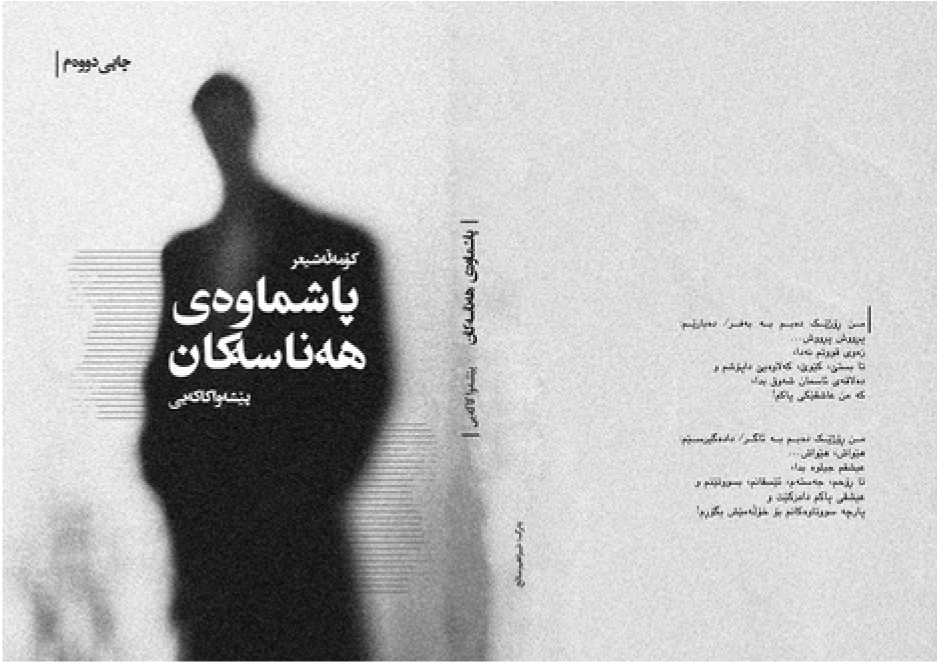

سەبارەت بە شەڕی تراژیدیائامێز لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.. حەمید تەقوایی

و: کاوە عومەر

بۆ پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی ئاسمانی کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

حەسەن ساڵحی: حیزب لە بەیاننامەکانیداسەبارەت بە شەڕی نێوان هێزە ئیسلامییەکان و ئیسرائیل، ئەو شەڕەی بە شەڕێکی کۆنەپەرستانە لە دژی خەڵکی لە هەردوولا زانی. گومانی تێدا نییە کە حەماس هێزێکی کۆنەپەرستە، بەڵام ئایا ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین لەم کارەدا جێگای نییە؟ لە لێکدانەوەی کۆتاییدا ئایا ئەم شەڕە بەهۆی ئاوارەبوونی دەیان ساڵەی فەلەستینییەکان و تاوانی حکومەتەکانی ئیسرائیلەوە نییە لە دژی ئەوان ؟

حەمید تەقوایی: لە ئاستێکی بنەڕەتیدا بە دەنیاییەوە هەر بەوجۆرەیە. ڕیشەی ئەم کێشەیە ئازار و مەینەتی خەڵکی فەلەستینە،

کە لە خاک و ماڵ و گوندی خۆیان ئاوارە بوون و هەموو ڕۆژێک ئەم کێشەیە ڕەهەندی کارەساتبارتری وەرگرتووە. مافە سەرەتاییەکانی خەڵک پێشێل کراوە و بەشێکی زۆری خەڵکی فەلەستین تا ئێستاش ل□ و□تانی جیاجیادا ئاوارەن و تەنانەت لەو شوێنانەی کە تێیدا نیشتەجێ بوون، لە کەرتی غەززە و لە کەرتی ڕۆژئاوا، نەک هەر بێبەشن لە سەرەتاییترین بارودۆخی ژیان، بەڵام سێبەری ڕەشی حکومەتی ئیسرائیل بەردەوام بەسەر سەریانەوەیە. ئەمە کارەساتە و ڕوونە کە لە ڕوانگەی سیاسی وکۆمەڵا یەتیەوە ڕەگی کێشەکە لێرەدا یە.
لە لایەکی ترەوە هیچ گومانێک لەوەدا نیە کە ئەمە شەڕێکی کۆنەپەرستانەیە. هەردوولا له هێرشه کانیاندا خه ڵکیان کردووه ته ئامانج و نه ته وه یه کگرتووه کان به فه رمی ڕایگه یاند که هەردوولا له چه ند ڕۆژی ڕابردوودا تاوانی جه نگییان ئه نجام داوه . ئەم لایەنانە هەمووی ڕاستن، بەڵام کاتێک کە لەڕووی مێژووییەوە د□گ□□ینەوە سەر ڕیشەی کێشە ، تاوانێکی دیکە ڕوویداوە، کە بەتەواوی یەکلایەنەیە. کارەساتەکە بە ئاوارەبوونی ملیۆنان کەس لە خاک و ماڵ و حاڵی خۆیان دەست پێدەکات و زیاتر لە ٧٠ ساڵە ئەم بابەتە بەردەوامە. تا چارەسەری کۆتایی ئەم پرسە نەکرێت، ئێمە ناوەناوە شاهیدی شەڕی خوێناوی لەو شێوەیە دەبین. ئه مه برینێکی قووڵه له سەر جەستەی خەڵکی فه له ستیندا و ڕێگا چارەی کۆتاییهێنان به و شه ڕانه چاره سه ڕێکی ئینسانیە بۆ ئه م کێشه یه . تراژیدیاکە ئەوەیە کە لەم شەڕەدا کە ڕویداوە خەڵکی فەلەستین نوێنەرایی□تی ناکرێت.
کێشەی فەلەستین بووەتە هۆی ئەوەی لە چەند دەیەی ڕابردوودا هێزی جۆراوجۆر بێنە مەیدان و شەڕ لەگەڵ داگیرکەرانی ئیسرائیل بکەن. هێزەکانی وەک ڕێکخراوی ئەلفەتح، کە ڕێکخراوە ناسیۆنالیستی و چەپەکان تێیدا چالاک بوون، بەڵام هێزە ئیسلامیەکان جێگەیەکی ئەوتۆیان نەبوو. دوای ئەوەی ستراتیژی گشتی ئەمریکا بۆ دروستکردنی پشتێنەی سەوز لەدژی یەکێتی سۆڤیەت پێشنیار کرا – کە تئەندازیاری دامەزراندنی موجاهیدینی ئەفغانستان و بەرزکردنەوەی خومەینی لەخۆگرتبوو – حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەکانی بڕیاریاندا پشتیوانی هێزەکانی دەسەڵاتی فەلەستین بکەن لە پرسی فەلەستینیشدا مەیدانێک بدە بە هێزە ئیسلامیەکان و حەماسیش لێرەوە دەست پێدەکات. سیناریۆیەکی هاوشێوەیبردنەپێشەوەی داعش. بەم شێوەیە پرسی خەڵکی فەلەستینیان ڕفاند و کردیان بە ململانێی نێوان ئایینە جیاوازەکان. تا ئەو کاتە ململانێی نێوان هەردوولا لەسەر هەڵاواردنی نەتەوەیی و پرسی دەوڵەتی فەلەستین و مافی چارەی خۆنووسینی خەڵکی فەلەستین و هتد بوو. بەڵام بە ئەنقەست و بە

ئاگادارییەوە خستیانە چوارچێوەی ململانێی نێوان ئیسلام و جولەکە.
لە حکوومەتی ئیسرائیلدا کوتلە توندڕەوە ئایینییەکانی وەک حکوومەتی ئەستای نەتانیاهو دەستی باڵایان هەیە، کە هەموو شەرعیەت و هۆکارەکانی بوونی وڵاتەکەی لە تەورات و بەڵێنی خاکی بەڵێندراوەوە وەردەگرێت.
ئەم چوارچێوەیە ئایینییە بە تەواوی لە بەرژەوەندی ئیسرائیل کاردەکات، چونکە بنەمای کێشەکە کە ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستینە، وەک ململانێ و شەڕی مەزهەبی بە ئاینییەکان بەلاڕێدا دەبات ودەشێوێنێت.
بەڵگەلێک هەن کە بە ڕوونی نیشانی دەدەن کە ناتانیاهو بە ئەنقەست سیاسەتی بەهێزکردنی حەماسی پەیڕەو کردووە بە ئامانجی دووبەرەکی نانەوە لە ڕیزی فەلەستینییەکاندا (لە نێوان فەتح و حەماس) و بە کردەوە پلانی پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستینی ڕەتکردووەتەوە.
لە لایەکی دیکەوە هێزگەلێکی وەک حیزبوڵڵا، حەماس و کۆماری ئیسلامی هەن کە ئاڵای ڕەشی جیهادی ئیسلامییان لە دژی زایۆنیستەکان هەڵکردووە. لەهەردوولاوە مەسەلەکە بووەتە ململانێ و شەڕێکی مەزهەبی، لەکاتێکدا بنەمای مەسەلەکە بەهیچ شێوەیەک ئایینی نییە و هیچ پەیوەندییەکی بە جیاوازی ئایینییەوە نییە. مەسەلەکە تایبەتە بە ئاوارەکردنی خەڵکی ناوچەیەک لە ماڵ و حاڵی خۆیان و ئەمەش پرسێکە کە دەبێت چارەسەر بکرێت.
وەک ئاماژەم پێدا، هێزە ئیسلامییەکان و حکوومەتی ئیسرائیل لە چوارچێوەیەکی ئایینیدا هەردوو کیان پرسەکەیان بردووەتەوە و هەر لەبەر ئەمەشە کە ئەمڕۆ شاهیدی ئەو کارەساتانە دەبین کە ئەوە باستان کرد. لە مێژوودا دڕندانەترین تاوان لە شەڕە ئایینییەکاندا ڕوویانداوە و نموونەیەک ئەم شەڕەی ئێستایە.

حەسەن ساڵحی: هەرەشەکی وەها بەرفراوانی هێزە ئیسلامییەکان بۆ سەر ئیسرائیل بێ وێنەیە. بێشک لە چاودێران پێیان وایە کە ڕەهەندەکانی ئەم شەڕە بە هۆی پشتیوانی سیاسی و سەربازی کۆماری ئیسلامیی حەماس و حیزبوڵڵایە. بەچوونی ئێوە لەم بارەیەوە چییە؟

حەمید تەقوایی: گومانی تێدا نییە کە کۆماری ئیسلامی یەکێک لە هێزە سەرەکییەکانی پشتیوانی نەک هەر حیزبوڵڵا و حەماس بەڵکوو لە بزووتنەوەی تیرۆریستی ئیسلامی سیاسی لە ناوچەکە و لە جیهاندا. زۆر ڕوونە کە کۆماری ئیسلامی هەمیشە لە ڕووی دارایی و سەربازی و سیاسییەوە پشتیوانی ئەو هێزانە بووە. بۆ کۆماری ئیسلامی، بەتایبەتی پرسی فەلەستین ئاڵایەکە بۆ پاراستنی پێگەی خۆی و

پاساودانی سیاسەتە کۆنەپەرستانەکانی لە ناوچەکە و تەنانەت لە دژی خەڵکی ئێرانیش.
هەر بۆیە ئەم شەڕە بەناچاری پێی کۆماری ئیسلامیشی تێدەکەوێت. بێگومان خامنەیی بە ئەوەی نەکەوێتە ژێر فشاری ڕاستەو، ڕایدەگەیەنێت کە ئێمە ڕاستەوخۆ لەم شەڕەدا بەشداریمان نەکردووە، بەڵام لە هەمان کاتدا ڕایدەگەیەنێت کە ئێمە پشتیوانی حەماس دەکەین، ئەمانە گەنجی ئازای فەلەستینین و پاڵەوانن و هتد. بە واتایەکی تر، کوشتنی منداڵان و ئەو کارەساتانەی کە حەماس بەسەر خەڵکی ئیسرائیلدا هێناوە، لە ڕوانگەی کۆماری ئیسلامییەوە هەنگاوێکی جێی ستایش و ئازایانە و قارەمانانەیە. هەموو جیهان ئەمەی بینیوە و هەمووان دەزانن کە کۆماری ئیسلامی سەر بەم بلۆکە سەروو کۆنەپەرستانەیە لە ناوچەکەدا.
بەدیاریکراوی کۆماری ئیسلامی لە بواری سیاسەتی ناوخۆ و ناوچەییدا دەیەوێت ئەم شەڕە بە بەهێزکردنی خۆی و بارودۆخی قەیراناوی خۆی بەکاربهێنێت، لە دژی شۆڕش لە ناو ئێران و لە ناوچەکەدا بە ئەوەی ڕێگری لە نزیکبوونەوەی سعودیە و ئیمارات لە ئیسرائیل و پەیمانی ئیبراهیم و هتد بکات. هەر لەبەر ئەم هۆکارانە کۆماری ئیسلامی پێویستی بەم شەڕە هەیە و دەیەوێت کەڵک لەم شەڕە وەربگرێت. بەڵام ئەوەندەی پەیوەندی بە کۆمەڵگای ئێرانەوە هەیە، ئەم جۆرە هەوڵانەی ڕژێم سەرکەوتوو نابێت. بە پێچەوانەوە ناڕەزایەتی بەرامبەر ئەم شەڕە دەگۆڕێت بە گۆڕەپانێکی دیکە لە خەبات و ناڕەزایەتیی خەڵکدا. ئێمە حکومەتێک کە ڕووبەڕووی شۆڕشێکی مەزن بووەتەوە و بە لەگەڵ هەر هەنگا و هەوڵێکیدا زیاتر بەرەو لە لێواری لەناوچوون دەچێت. دڵنیام ئەم شەڕە بە زیانی کۆماری ئیسلامی کۆتایی دێت.

حەسەن ساڵحی: دوای کوشتنی جەرگبڕ و نامرۆڤانەی بەشداربووانی فێستیڤاڵێکی میوزیک لە باشووری ئیسرائیل و موشەکبارانی چەند شارێکی ئەم وڵاتە و کۆمەڵکوژی دانیشتوانی گوندە سنوورییەکان لەلایەن حەماسەوە، حکومەتی ئیسرائیل لەگەڵ بەردومانی بەردەوامی غەززە، دەستپێکردووە بە هێرشێکی تۆڵەسێنانەی بەرفراوان، ڕایگەیاندووە کە ئەمە تەنها سەرەتایەکە. ئایا ئامانجی نەتانیاهۆ ئەوەیە کە حەماس بەتەواوەتی تێکبشکێنێ و دوبارەی کەرتی غەززە بلکانێتەوە بە ئیسرائیلەوە؟

حەمید تەقوایی: باس لەوە دەکرێت کە ئەم هێرشە ئاسمانییە بەردەوام و بەردومان و مووشەک باران و هتد، لە ڕۆژانی داهاتوودا هێرشێکی زەمینیشی لەگەڵدا بێت. ئیسرائیل زیاتر لە ٣٠٠ هەزار سەربازی لە

سنووری غەززە کۆکردەتەوە بە مەبەستی دەستپێکردنی لەشکرکێشی زەمینی. ئەوان خۆیان ڕایانگەیاند کە ئەمە کۆتایی کارەکانی حەماسە، بەڵام هێشتا ڕوون نییە کە ئایا کۆتایی هاتنی کارەکانی حەماس بە مانای کۆتایی هاتنی ئەو ئۆردوگایە لە کەرتی غەززە کە لەبەردەستی فەلەستینییەکان بەجێیان هێشتووە یان نا. پێویستە ئەمە ببینرێت، بەڵام لە هەر حاڵەتێکدا بڕیارە غەززە بە تەواوی لەناوببەن. جێنەڕاڵێکی ئیسرائیلی ڕایگەیاند کە کەرتی غەززە دەگەڕێنینەوە بۆ سەردەمی بەردین. واتە بەرد لەسەر بەرد دانانێین. ئەوان پلانێکی وایان هەیە و بە بیانووی ئەوەی کە دەیانەوێت حەماس لەناوببەن، تەواوی کەرتی غەززە لەناو دەبەن، ئەمەش لە ڕاستیدا کۆمەڵکوژییەکی بێ وێنەی لێدەکەوێتەوە. یەکێک لە تاکتیکەکانی هێزەکانی حەماس پەنابردنە بۆ ناو خەڵک. بنکەکانیان لە ژێر زەوی و ژێر نەخۆشخانە و قوتابخانە و…هتد و مرۆڤ وەک قەڵغانی مرۆڤ بەکاردەهێنن. هەر جۆرە هێرشێک بۆ سەریان دەبێتە هۆی لەناوچوونی هەموو نیشانەکانی ژیان لە کەرتی غەززە. ئەوان بە ڕوونی ڕایانگەیاندووە کە دەیانەوێت هەمان شت بکەن. بیانوویەکیان هەیە بۆ لەناوبردنی هەموو شتێک لە کەرتی غەززە. بەڵێ، بەڕاستی هێزەکانی حەماس وەک داعش کوشتارێکیان ئەنجامداوە، ئەمەش وا دەکات مووی لەشی هەرکەسێک ڕاست بێتەوە. کوشتارێک کە تەنانەت لە تاوانی جەنگیش تێدەپەڕێت. بەڵام تاوان پاساو بۆ تاوان نادات. حکومەتی ئیسرائیل دەیەوێت بە کوشتاری خەڵکی غەززە تۆڵە لە حەماس بکاتەوە.
تا ئێستا ڕوون نییە کە هێرشەکانی ئیسرائیل لە کۆتاییدا بەرەو کوێ دەڕوات. لەوانەیە دووبارە داگیرکردنی کەرتی غەززە بێت یان دووبارە لکاندنی بە ئیسرائیلەوە. بەڵام ئەنجامەکەی هەرچییەک بێت، ئەم شەڕە بەکوشتاری بێ وێنەی لەگەڵدا دەبێت. کارەساتێک کە پێم وایە جیهان، خەڵکی شارستانی جیهان، تەحەمولی ناکات و لە بەرامبەردا دەوەستنەوە. بەڕای من وەستانی دەستبەجێی شەڕ کە لەمڕۆوە داوای دەکەین، دەبێتە پرسێکی بەپەلە بۆ هەموو هێزێک و هەموو حکومەتێک کە تۆزقاڵێک بەها بە ژیانی مرۆڤەکان قایل بێت.
دەبێت لە دژی ئەم شەڕە بوەستین. لە بارودۆخی ئێستادا حکومەتی ئەمریکا و حکومەتەکانی ئەوروپا بە بیانووی هێرشی دڕندانەی حەماس ڕایانگەیاندووە کە لەبڕاوانە وبە تەواوەتی پشتیوانی لەحکومەتی ئیسرائیل دەکەن. بەڵام پاراستنی ئەم پێگەیە لەگەڵ بەردەوامبوونی شەڕەکە قورستر دەبێت. چونکە تاوانە جەنگییەکانی حکومەتی ئیسرائیل زیاتر دەبێت و قورستر دەبێت پاساو بۆ لایەنگرانی ئیسرائیل بهێنرێتەوە. بەرگریکردن لە ئیسرائیل بە بیانووی ئەوەی کە حەماس دەستی بە هێرشەکە کردووە، چیتر جێگەی خۆی لە بیروڕای

گشتیدا نابێت.
هیوادارم ئەم دۆخە ببێتە هۆی ئەوەی جیهانی شارستانی ڕاپەڕێت لە دژی ئەم تاوانبارانە بوەستێت و ڕێگە نەدات ئەم کوشتارانە بەردەوام بێت.

حەسەن ساڵحی: دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی هێرشی حەماسیان وەک سەرکەوتن بۆ خەڵکی فەلەستین ئاهەنگ بە دەگیڕان و پێشکەشکارانی تەلەفزیۆنە فەرمییەکانی کۆماری ئیسلامیش بێ شەرمانە کوشتنی منداڵان و خەڵکی بێ دیفاعیان وەک دەستدرێژیکار پاساو بۆدەهێناوە. ئایا ئەم شەڕە لە بەرژەوەندی کۆماری ئیسلامیدایە؟ کاریگەرییەکانی لەسەر بارودۆخی سیاسی ناوچەکە و ئێران و شۆڕشی ئێستا چی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: کۆماری ئیسلامی هەوڵ دەدات زۆرترین سوود لەم شەڕە وەربگرێت بۆ بەرژەوەندی خۆی، هێزی خۆی نیشان بدات، بانگەشەی ئەوە دەکات کە هێشتا دەسەڵاتی ڕێکخستنی شەڕێکی لەو شێوەیەی هەیە و هەوڵ دەدات هێزە ئیسلامییەکانی خۆی لە ناوچەکەدا بەهێز بکات.. هتد. بە گوتەی کۆماری ئیسلامی، هێرشی حەماس گورزێکە لە حکومەتی “داگیرکەری قودس” و زیاتر تەپڵی دژە ئیسرائیل لێدەدات.
بەڵام لە کۆمەڵگای ئێراندا ئەم قسانە کڕیارێکیان. خەڵکی ئێران تاوانەکانی ئەم حکومەتەیان بینیوە کە بە بەراورد لەگەڵ تاوانەکانی حەماسدا ڕەنگی پێوە نامێنێت. ئەگەر حەماس لە یەک هێرشدا هەزار کەسی کوشت، کۆماری ئیسلامی لە ماوەی دەسەڵاتی خۆیدا دەیان هەزار کەسی هەر ئێران کوشت. نەک لە شەڕدا، بەڵکو وەک حکومەتێک هاوڵاتیانی خۆی کۆمەڵکوژ کردووە. دوا حاڵەتیش کۆمەڵکوژی ١٠٠ کەسە لە ڕۆژی هەینی خوێناوی زاهیداندا بوو. ئەمە حکومەتێکە کە تەقەی لە چاوەکان کردووە و تەقەی لە منداڵان کردووە و کیمیابارانی قوتابخانەی کچانی کردووە و دەستدرێژی کردووەتە سەر زیندانییەکان و تاوانی دیکە. هەرکاتێک حکومەتێکی لەو جۆرە تاوانەکانی حکومەتی ئیسرائیل ئاشکرا بکات، خەڵک تەنها بە زەردەخەنەیەکی تاڵ وەڵامی دەداتەوە. دەڵێن سەرەتا دەستە خوێناوییەکانت لە شوێنێک بشارەوە، ئینجا ئەوانی تر ئاشکرا بکە! خەڵک دەمێکە دروشم دەڵێنەوە، فەلەستین بەجێبهێڵن، بیر لە ئێمە بکەنەوە. بۆیە ئەم فەلەستیندۆستییە لە کۆمەڵگای ئێراندا هیچ جێگایەکی نییە.
ئامانجی ڕێژیم قەناعەت پێکردنی خەڵکی ئێران و بەدەستهێنانی خۆشەویستی نییە. دەزانێت تازە کار لەکار ترازاوە. مەبەستی هێزنواندن و ترساندنی کۆمەڵگایە. دەیەوێت نیشان بدات کە نەک هەر

لەرزەک نیە، بەڵکو تەحەدای ئیسرائیلی کردووە. بەڵام ئەمە کورتخایەن و ڕاگوزەرە. هەروەک وتم لە درێژەی ئەم شەڕەدا کارەساتەکی وا ڕوودەدات کە هەڵگیرسێنەرانی دەکەونە بەر نەفرەت و توڕەی زیاتر لە لایەن خەڵکی نەک تەنیا ئێران بەڵکو خەڵکی ناوچەکە و خەڵکی فەلەستین خۆی و خەڵکی جیهانی شارستانی. بەم مانایە لە درێژخایەندا کۆماری ئیسلامی دۆڕاوی ئەم شەڕەیە.
ئەوەی کە ئەوان لە تیقیەکانی خۆیانەوە بەرگری لە کوشتاری منداڵان و خەڵکی ئیسرائیل دەکەن وەک کوشتنی دەستدرێژیکار، بۆ خەڵکی ئێران جێگەی سەرسوڕمان نییە. ئەمە حکومەتێکە لەسەر تاوانی بەهایی بوون خەڵک دەکوژێت، لەسەر تاوانی بێ حیجاب دەکوژێت، لەسەر تاوانی لادەر و کوفر و سوکایەتی بە پیرۆزییەکان و هتد دەکوژێت. بە شێوەیەکی سروشتی ئەم کەسانە پێیان وایە تەنانەت منداڵێکی ساواش وەک دەستبەسەرداگرتن دەبێ بکوژرێت. ئەم لۆژیکە تەنیا بە خوێنڕێژانی وەک کۆماری ئیسلامییە، هیچ کەسێک کە هەستی مرۆڤایەتیی هەبێت نەک هەر ئەو جۆرە پاساوانە قبوڵ ناکات، بەڵکو توڕەیی و ڕق و کینەی بەرامبەر بەو تاوانبارانە زیاتر دەبێت و ئیرادەی بۆ ڕووخاندنی ئەم حکومەتە بەهێزتر دەبێت.
بەڕای من ئەم شەڕە مەیدانی شەڕێکی نوێ لە بەردەم شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا دەکاتەوە. گۆڕەپانی خەبات لە دژی حکومەتێکی شەڕخواز کە سەرمایەی سیاسی لە نەهامەتییەکانی خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل بنیاتناوە. شۆڕش لە ئێران تاکە ڕێگاچارەی ڕاستەقینەیە کە بتوانێت سەری ماری ئیسلامی سیاسی کە کۆماری ئیسلامییە بدابەزویدا و بەم شێوەیە خەڵکی ناوچەکە لە دەست هێزە ئیسلامییەکان ڕزگار بکات. خەڵکی ئێران ئەمە دەزانن، خەڵکی جیهان ئەمە دەزانن و من پێم وایە ڕووی ڕەشی ئەم شەڕە بۆ کۆماری ئیسلامی دەمێنێتەوە و دۆڕاوی ئەم شەڕە کۆماری ئیسلامی دەبێت.

حەسەن ساڵحی: هێزە ڕاستڕەوەکانی ئۆپۆزسیۆن کە بە زۆری پاشایەتیخوازەکان، هێرشی دڕندانەی حەماس دەخەنە ئەستۆی خەڵکی فەلەستین و پڕوپاگەندەکانیان دژی فەلەستینییەکان و عەرەبەکان چڕتر بووەتەوە. پێت وایە ئەگەری ئەوە هەیە ئەم پڕوپاگەندە ڕەگەزپەرستانەی هێزە ڕاستڕەوەکان بە لەبەرچاوگرتنی دوژمنایەتی خەڵکی ئێران لە گەڵ هێزە ئیسلامییەکاندا جێگایەک لە کۆمەڵگادا بکاتەوە؟

حەمید تەقوایی: ڕەنگە ئەوانیش لایەنگریان هەبێت، بەڵام جێگایەک نادەزنەوە. ئەم شۆڕشە شۆڕشی ژن ژیان ئازادیە. شۆڕشی نەتەوەیی-

نیشتمانی و پیاو نیشتیمان ئازادی وکوروشی هەخامەنی و شانازیکردن بە دێرینەکانەوە و هتد نییە. ئەمە شۆڕشێکی نەتەوەیی نییە، شۆڕشێکی ئینسانییە. خەڵک خۆی ئەمەی ڕاگەیاندووە، دروشمی سەرەکی شۆڕش ئەمە دەڵێ. هەر لەبەر ئەم هۆکارانە، تەنانەت ئەمڕۆش هێزە پاشایەتیخوازەکان لە نێو خەڵکدا جێگەیەکی ئەوتۆیان نەبووە.

بەڵام ئەوەندەی پەیوەندی بەم شەڕەوە هەیە، وەک هەر بەوجۆرەی کە ڕوونم کردووە، هەر لەسەرەتاوە کە کێشەی فەلەستین هاتە ئاراوە، ڕەگ و ڕیشەکەی ناڕەزایەتی بوو بەرامبەر بە ئاوارەبوونی خەڵک لە وڵات و ماڵی خۆیان و لە پێناو بەدەستەوەگرتنی چارەنووسی خۆیان، کە خواستەکی پێشکەوتنخوازانە و مرۆڤدۆستانەیە. بەڵام کاتێک ئەم خواستە مرۆڤانەیان لە لەفافەی ئایینی و قەومی و ڕەگەزیدا پێچایەوە، بوار بۆ مانۆڕکردنی هێزە ڕەگەزپەرستەکان هەبوو. هێزی ئۆپۆزسیۆنی ڕاست و بەتایبەتی پاشایەتییەکان بەشێکن لەو هێزە قەومی و ڕەگەزییانە. ئەوان تەپڵی ئێران و ئێرانیبوون لێدەدەن و دژە عەرەب و دژە ئەفغانین. لەم دواییانەدا شایەتحاڵی ڕق و کینەیان بووین بەرامبەر بە کۆچبەرانی ئەفغانستان. نەفرەتکردن لە عەرەبەکانیش بەشێکە لە ناسنامەی ئەوان. دژی خەڵکی فەلەستین و حەماس و تاوانەکانی دەخەنە ئەستۆی خەڵکی فەلەستین. لە تویتێکدا نووسیم حەماسهەر ئەوەی کە کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی خەڵکی ئێران دەکات، نوێنەرایەتی خەڵکی فەلەستین دەکات! واتە هیچ، مانای ئەوەیە حەماسیش وەک کۆماری ئیسلامی دوژمنی خەڵکە.

لەم نێوەندەدا، هێزە ڕاستڕەوەکان کە ناسنامەکەیان ئێرانیبوون و ڕەگەزپەرستی ئێرانی و گەورەیخوازی فارسەکانە بەرامبەر بە بیانییەکان و کۆچبەرانی ئەفغانی و عەرەب و فەلەستینییەکانە، کەواتە خۆیان بەشێکن لە کێشەی خەڵک. سیاسەتی ئەوان ئەوەیە چاو لە تاوانەکانی ئیسرائیل دابخەن و تاوانەکانی حەماس لە پێی خەڵکی فەلەستین بنووسنەوە. ئەمە هەڵە و پێگەی ئەوانە. ئەوان بانگەشە دەکەن، دروشم دەڵێنەوە، هەڵوێستیان لەسەر ئەمە هەیە و بە بڕوای من یەکێک لە ئەرکەکانی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی وەک حزبی ئێمە ئەوەیە کە لە دژی کۆماری ئیسلامی و دژی هێزە ئیسلامییەکان و دژی حکومەتی ئیسرائیل و دژی هەموو ڕەگەزپەرستەکان وهێزە قەومی ناسیۆنالیستییەکان، لەوانەش ڕەگەزپەرستی ئێرانیبێینە مەیدان. هەموو ئەمانە نەوت بە ئاگری ئەم شەڕەدا دەکەن و دەبێت بەریان پێبگیرێت.

حەسەن ساڵحی: هەروەک لە سەرەتای چاوپێکەوتنەکەدا ئاماژەت پێکرد، پرسی فەلەستین و ئاوارەبوونی خەڵکی فەلەستین، پرسێکە کە

مێژووەکەی هەندەی تەمەنی حکومەتی ئیسرائیلە، کە بووەتە ناوەندەکی قەیران و شەڕی ماڵوێرانکەر لە ناوچەکەدا. چارەسەری ئەم کێشەیە چییە؟ پێشمەرجەکانی چارەسەرکردنی پرسی فەلەستین چین؟

حەمید تەقوایی: بێگومان لەم بارودۆخەی ئێستادا مەرجی یەکەم ئەوەیە کە بە زووترین کات ئەم شەڕە بوەستێنرێت. لە دۆخی ئەم شەڕەدا هیچ چارەسەرێکی سیاسی واقیعی و مومکین لە ئارادا نییە. ئەرکی یەکەم ڕاگرتنی شەڕە. ڕوونە کە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا سیاسەتێکی لەو شێوەیەیان نییە. لە لایەکی ترەوە لە بلۆکی بەرامبەر ئەوان و هێزە ئیسلامییەکان و بلۆکی ڕووسیا – چین نەک هەر ئامانجیان ئەوە نییە دەستبەجێ شەڕەکە ڕابگرن، بەڵکو هەموویان بە جۆرێک لە جۆرەکان سوودی لێ وەردەگرن. بۆیە کێشەکە دەگۆڕێتەوە بە دەسەڵاتی خودی خەڵک و هێزە پێشکەوتنخواز و ئازادیخوازەکانی جیهان بە ڕێکخستنی ناڕەزایەتییەکی بەرفراوان لە دژی شەڕ و دەستبەجێی ڕاگرتنی شەڕ.

لە پەیوەند بەو پرسیارەی کە چارەسەری پرسی فەلەستین چییە، دەبێ بڵێم کە چارەسەرەکە، بە پێچەوانەی ئەوەی کە پێدەچێت، یان باشتر بڵێم، پێچەوانەی ئەو هەوڵ و ڕێوشوێنانەی کە چەندین ساڵە بە ئاڵۆزکردنی گیراوەتەبەر، لە بنەڕەتدا شتێکی ئاڵۆز نییە. ئەم چارەسەرە ماوەیەکی زۆرە پێشنیار کراوە، تەنها ئیرادەی سیاسی لەلایەن حکومەتەکانەوە نییە بە چارەسەرکردنی. وەک وتم دەردو ئازارەکانی خەڵکی فەلەستین ئامرازێکە هەم بە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و هەم بەحکومەتی ئیسرائیل بە پاراستنی پێگە و دەسەڵاتی خۆیان، هەر بۆیە نایانەوێت ئەم پرسە چارەسەر بکرێت. بە تایبەتی حکوومەتی توندڕەو و ڕاستڕەوی نەتانیاهۆ کە هەوڵی سەپاندنی یاسا ئایینییەکانی ئایینی جوولەکە دەدات بەسەر کۆمەڵگادا، سوود لە ململانێ لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکانی وەک حەماس وەردەگرێت.

لەم دۆخەدا ئیرادەیەکی سیاسی بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە بوونی نییە، بەڵام چارەسەرکردنی کێشەکە شتێکی ئاڵۆز نییە. هەمان ڕێگایە کە ماوەیەکی زۆرە وەک چارەسەری دوو دەوڵەت پێشنیار کراوە و ئەمڕۆ لەبیر کراوە. چارەسەری دوو دەوڵەت لەسەر بنەمای ئەوەی کە خەڵکی فەلەستین وەک خەڵکی ئیسرائیل مافی ئەوەی هەیە کە بەهرەمەند بێت لە دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیدا. پێویستە جیهان دان بە مافی هەبوونی خاک و دەوڵەتی فەلەستینی سەربەخۆ و یەکسان لە پاڵ دەوڵەتی ئیسرائیلدا بناسێت. وشەی سەرەکی “مافی سەربەخۆ و یەکسان”ە و نەک حکومەتەکان وەک حکومەتی خۆبەڕێوەبەر و لە ڕاستیدا لە ژێر چاودێری حکومەتی ئیسرائیل لەگەڵ هێزە ئیسلامییە هەوسارپچڕاوەکان. حکومەتێک

کە خەڵکی فەلەستین بەڕاستی بتوانێت لە هەلومەرجێکی ئازاد و دیموکراسیدا هەڵیبژێرێت و بتوانێت کۆمەڵگەیەکی تایبەت بە خۆیان هەبێت شانبەشانی دەوڵەتی ئیسرائیل وەک حکومەتێکی سەربەخۆی. خەڵکی ئیسرائیل، خەڵکی فەلەستین، خەڵکی جیهان نەک هەر کێشەیەکیان لەگەڵ ئەم ڕێگایە نییە، بەڵکو بە تاکە ڕێگای ئینسانی و ڕاستی دەزانن. هەمووان دەزانن کە مەحاڵە ملیۆنان کەس لە خاک و ماڵ و حاڵی خۆیان ئاوارە بکرێن و چاوەڕێی ئەوە بکەن کە شەڕ ڕوونادات و خەڵک تەسلیم دەبێت و ڕۆژانە زیاتر و زیاتر لە ژێر فشاردا بێت. ڕۆژانە شوێنی نیشتەجێبوونی جولەکەکان فراوانتر دەکەن، تەنانەت لە هەمان ئەو ناوچانەی کە بەخشیویانە بە فەلەستینییەکان. ڕوونە کە ئەمە دەبێتە باروتی تەقینەوەی چەندین شەڕ، وەک چۆن تا ئێستا بووە. بۆ چارەسەری ئەم کێشەیە دەبێت ماف بدرێت بە مافخوازان. پێویستە دان بە مافی ئینسانی خەڵکی فەلەستین و دەوڵەتی سەربەخۆی فەلەستیندا بنرێت.
به داخه وه ئه م چاره سه ره به هۆی دامه زراندنی حکوومه ته کانی وه ک نه ته نیاهۆ له ئیسرائیل و هێزه هەوساربچڕاوە کانی وه ک حه ماس و حزبواللە زیاتر و زیاتر دەست پێڕانەگەیەشتوو دەکه وێت بەرچاو. هەر بۆیە پخستنەلاوە و پەراوێزخستنی ئەم هێزانە پێشمەرجی یەکەمە بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە. پێویستە خەڵکی جیهان لەپاڵ داوای کۆتایی هێنان بە دەستبەجێی شەڕ جەخت لەسەر ئەم چارەسەرە مرۆییە بۆ کێشەی لەمێژینەی فەلەستین بکەنەوە.

حەسەن ساڵحی: پێویستە هێزە پێشکەوتنخوازەکان و خەڵکی جیهان و بەتایبەتی خەڵکی ئێران لە وەڵامی ئەم شەڕە بەربەرییەدا چی بکەن؟
حەمید تەقوایی: بە گشتی ئەو جۆرە شەڕانە خۆشبەختانە لەلایەن هێزە پێشکەوتنخوازەکانی جیهانەوە ئیدانە دەکرێن و بزووتنەوەیەک لە دژی دروست دەبێت، دێنە سەر شەقام و ناڕەزایەتی دەردەبڕن. پێویستە لەم حاڵەتەدا دیاریکاوەشدا بێتە سەر شەقامەکان دژی هەردوو لایەنی شەڕەکە. بێ گومان خۆپیشاندان و ناڕەزایی جۆراوجۆر لە دەرەوەی وڵات بەڕێوە دەچێت. هەندێکیان لایەنگری ئیسرائیلن، هەندێکیان لایەنگری حەماسن، بەڵام هەڵوێستی ئینسانی هەڵوێستی سێیەمە. پێویستە دژی هەردوولا بێت. وە ڕایگەیەنێت کە ناتوانرێت لە ڕێگەی ئەم هێزانەوە پرسی فەلەستین چارەسەر بکرێت. ئەمانە لە بوونی ئەم ململانێیە دەخۆن. لەسەر ئەم بنەمایە دەسەڵاتی خۆیان، سامانی خۆیان بەدەستهه□ناوە و دەیانەوێت بیهه□□نەوە. بۆ چارەسەرکردنی شەڕەکە، پێویستە خەڵکی فەلەستین و ئیسرائیل و خەڵکی هەموو جیهان یەکبگرن.لە دژی شە ڕ و لەدژی هەڵگیرسێنەرانی شەڕ، بێنە سەر

شەقامەکان ، بۆ کۆتایی هاتنی دەستبەجێی شەڕو جەخت لەسەر چارەسەری ئینسانی پرسی فەڵەستین بکەنەوە.
پێموایە لەم نێوەندەدا خەڵکی ئێران و شۆڕشی ژن ژیان ئازادی ڕۆڵێکی زۆر گرنگ دەگێڕن. وەک وتم کۆماری ئیسلامی قاچێکی گرنگی ئەم شەڕەیە. دەیەوێت سوودی لێ وەربگرێت بۆ ئەوەی پێگەی خۆی لەم دۆخە ناجێگیر و مەترسیدارە ڕزگار بکات کە شۆڕش بۆی هێنا. بەدڵنیایی لە بەرامبەر ئەم هەوڵانەدا پێویستە، شۆڕشی ژن ژیان ئازادی زیاتر لە ڕابردوو جەخت لەسەر دروشم و داخوازییە ئینسانییەکانی خۆی بکاتەوە و ڕێگە نەدات حکومەت لە سایەی ئەم شەڕەدا بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی ئێستا پاشکشە پێبکات. لە دژی ئەم شەڕەدا، پێویستە شەڕ و هێرشەکی دیکە بە دروشمی کۆتایی هاتنی دەستبەجێی شەڕ و بمرێت خامنەیی شەڕخواز و بە تەحەدایەک بۆ کۆماری ئیسلامی وەک لایەنگری هێزە ڕەشە ئیسلامییەکانی وەک حەماس وحزبواللە.
ئێران تاکە وڵاتێکە کە شۆڕشێکی مەزنی لەدژی بڕبڕەی پشتی ئیسلامی سیاسی تێیدا بەڕێوەدەچێت، پێویستە سەرنجی خەڵکی جیهان بۆ شۆڕشی ئێران وەک بەرەیەکی گرنگ لە بەرەنگاربوونەوەی ئەم جۆرە شەڕە ناوچەییە ڕابکێشرێت. ئەم شۆڕشە تا زیاتر بەرەوپێش بچێت و دواجاریش کە کۆماری ئیسلامی دەڕوخێنێت، خەڵکی جیهان و خەڵکی ناوچەکە بەتایبەتی لە شەڕی هێزە تیرۆریستە ئیسلامییەکان ڕزگار دەکات. بە شێوەیەکی واقیعی و بابەتیانە، شۆڕشی ئێران دەبێتە بەرەیەکی گرنگی خەبات دژی کۆماری ئیسلامی و بە وەستاندنی نەک هەر ئەم شەڕە بەڵکو بە دەبێتە هۆی کۆتایی پێهێنانی یەکجاری بە شەڕ و دوژمنایەتییەکانی نێوان فەڵەستینییەکان و ئیسرائیلییەکان لە داهاتوودا.

١٢ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣

سێبەری رۆژ. شیعری فەرهاد کەریم

وێنەیەکم بگرە لە بیرکردنەوە دەمم ژیان
هۆش وەک چاو، باڵم لە وێنە دەرکەوێ باڵا تا خۆر

ئاڵووده خۆر چوونه ناو ژیان نیه، ترسه له رۆژ
مرۆڤ ئافاته و رۆژ پڕ له قۆرت
برینت خستۆته ژیان رۆژ وەک چرای ناخ
شەو خۆرە بە رۆژ، سەر ئێشە شەو خەو
ئەو هەموو رۆژو شەوە، ئێش و خەوە، ناوی ژیانە یا بوونە
شەو پڕ لە شیوەنی تاریک خوێنە مرۆڤ شێر
رۆژ پڕ خەمی روناکە، قۆڕت لێدان بینینە
واغاردەدەم مامز لەچاوم کیسەڵ بۆ نێچیر مێشە هەڵۆ
مناڵیم رژا بە شیری مرۆڤ لە ناو تاریکی پەرت
بە برینەوە لە ئازار نزیک، لە‌ خوێن فێرنەبووی دوورە شەڕ و نەفرەت شیر
پڕ شەو بووە فڕین، هەموو ئازارەکان کۆکەیتەوە تاریکی ئاوا نابێ
خۆری من خەریکی رۆژ کوشتنم برین چۆتە ناو ژیان شەوی دەوێ
لای شەو خۆم بەجێدێلم گەرنەهاتمەوە بە رۆژ بڵێ هێندەی خۆر خۆشمنەویستووە
بە شەو بڵی چرایەک هەلکەو تا رۆژ شەرم نەیگرێ و هێندەیتر دوانەکەوێ
زەمینی مرۆڤ بێ ئاسمانەو کوا رۆژ لە تاریکی هەڵدێ
چرای ناخت داگیرسێنە مردن پڕ بووە لە ناونیشانی خراپ
رۆژ ئاوا بووە، رۆژ لە زەمینی تاریک هەڵنایێ
چرای ناخت داگیرسێنە رۆژ پێویستی بە خۆرە
خۆر نیشتمانی ژیانە
بێچرا مردن پڕ دەبێ لە ناونیشانی خراپ
ژیان پڕ دەبێ لە رۆژی تاریک
وەک مرۆڤی مۆدێرن چرای هەیەو شەو دەکاتە برین
رۆژی تاریک خۆری دەوێ، برین چەتری رۆژ
گەر ناتوانی روناک بیت سێبەری رۆژبە لە تاریکی باشتر
ئەستێرەیەکی بچووکیش بیت باشترە لە رۆژی تاریک
ئاگات لە رۆینبێ مرۆڤ رۆژی پڕ لە قۆرتی تاریک کردووەو ژیان دەنێژێ
باڵت فەرامۆش مەکە دەمت بۆ ژیان
□

□

چۆن بخوێنین؟.. زانا رەزاق

سەرەتا خوێندن هەم قوتابخانە دەگرێتەوە هەمیش پەیمانگاو زانکۆکان هەمیش شوێنی تر جا چۆنیەتی و شێوازەکانی خوێندنیش جۆراوجۆرن. لێرەدا باسی دوو جۆر خوێندن دەکەین بۆ ئەوەی هەم سودی باشی لێببینین هەمیش بۆ تاقیکردنەوەکان نمرەی باش بهێنین تایبەت تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ بە تایبەتتر هی پۆڵی شەشەمی ئامادەیی.

ئەویش بەم شێوەی خوارەوەیە:
کاتێک تۆ دەچیتە قوتابخانە و شوێنەکانی تر کاتێک چەند لاپەڕەک پێدەدات بۆ ئەوەی بیخوێنیت تۆ هەموو وانەکانت ئاوا ڕۆژ بە ڕۆژ بخوێنە چونکە کاتێک تۆ دەیخوێنی ئاوا بۆ تۆ ئاسانتر دەبێت چونکە خوێندوتە بۆ تاقیکردنەوە تەنیا جارێکی تر بخوێنییەوە هەمووت بیردێتەوە یانی چونکە تۆ ڕۆژانەکانت باش خوێندووە ئەوا ئەمە هاوکاری باشت دەبێ بۆ تاقیکردنەوە

ئیدی دەشتوانی چەندین ئامراز بەکاربهێنی لە وانە ڕۆژانەکانت یەکێک لەو ئامرازانە کە بەکاریبهێنی ئەوەیە کە خوێندوتەوە هەمووی لەسەر لاپەڕەیەک بنوسەوە ئەمە وا دەکات هەر بیرت بێتەوە هەمیش هاوکارێکی باشت دەبێ بۆ تاقیکردنەوەکان.